

3135

ՀՐԱՏԱՐԱԿ ՈՒԹԻՒՆՔ

ԻՌԶԱՆԳԵԱՆ ԳՐԱՏԱՆ

ի Ղալանժիա, Սեղառ Խան, Թիւ 5.

ՏԱՐԵՐՔ

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒԻ

ՄԱՅՆ ԱՌԱՋԻՆ

ԵՐԿՐՈՐԻ ՏԱՐԻՈՅ ՈՒՍՈՒՅՄԱՆ ՆԻԻԹ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ

ՆԻԿՈՂԵՑՈՍ ՏԵՐ—ՎԵՐՈՒԿԵԱՆՑ

ՀԱՏՈՐ Ա.

معارف نظارت جلیله سناک رخصتنامه سیاه طبع اولغشدر

491.39-5

S-45

4. 90110

և «ԱՐԵՎԵԼԻՑ» ԵՒ «ՄԱՍԻՍ» ԼՐԱԳՐՈՑ

1889

2010

491.542-5

S-45

պր.

ՏԱՐԵՐՔ

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒԻ

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻՈՅ ՈՒՍՈՒՅՄԱՆ ՆԻԻԹ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ՏԷՐ—ՂԵՒՈՆԴԵԱՆՑ

8143

~~8043~~

Կ. ՊՕԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ «ԱՐԵՎԵԼՔ» ԵՒ «ՄԱՍԻՍ» ԼՐԱԳՐՈՑ

1889

Մայրենի լեզուի քերականութեան «Տարերքը» երեք
գրքոյկներէ պիտի բաղկանայ որք պիտի բովանդակեն երկյ
րորդ, երրորդ և չորրորդ տարիներու ուսանելիքը: Ներկա-
հրատարակութիւնը երկրորդ տարւոյ ուսանելիքը կը պա-
րունակէ:

Կար ժամանակ մը յորում քերականութիւնը ուսման և
գիտութեան վերջակէտն էր նկատուած, երբ նահամարուած
էր մի արուեստ, այլ դժուարին և մի միայն ընտրելոց ո-
մանց մերձենալի արուեստ: Բայց այդ ժամանակու էր այժմ
գիտակցական ուսումն ապացուցած է որ կարգաւ-գրելը
ինքնին ոչ այլ ինչ է եթէ ոչ քերականական նախապատրաս-
տութիւն: Այսպիսով՝ տարրական քերականութիւնը, մեր
կարծեօք, քերականի (այբ-բենարանի) հարազատ եղբայրը
կը հանդիսանայ, և ես կարծեմ թէ մեր նախնիք, երեւի,
մերձաւոր կապ մը գտած են քերականի և քերականութեան
մէջ, որ երկուքին ալ համարեա՛ մի և նոյն անունը տուեր
են: Իսկ ինչ որ մեր նախնիք մեզմէ տասնևհինգ դար յա-
ռաջ հասկցեր են, մեզ ներելի չէ այժմ չը հասկնալ:

Եթէ արդարեւ քերականութեան պաշտօնն այն է որ
քերականի միջնորդութեամբ հաղորդուած լեզուագիտական
տարրական գիտելիքները փոքր առ փոքր՝ աստիճանաբար
կոկէ, լրացնէ, կարգաւորէ և վերջապէս ամբողջացնելով՝
ընդհանուր համակարգութեան մը վերածէ, ապա պէտք է
ենթադրել որ քերականութեան ուսումն իսկապէս կ'սկսի
տառածանօթութեան հետ նոյն իսկ առաջին տարիէն. ու-
րեմն այն քերականական գործնական վարժութիւններն ալ
զորս մենք առաջարկած ենք իբր երկրորդ տարւոյ ուսա-
նելիք, կանխահաս կամ անգործադրելի չը պիտի համար-
ուին երբէք:

3334-55

12002

Բանիմաց ուսուցիչը պիտի տեսնէ որ մեր յօրինածն այս անգամ իսկապէս քերականութիւն ալ չէ այն ձեւով՝ ինչ ձեւով որ զայն կ'ըմբռնեն մեր քերականամուկները, այլ քերականութեան նախադրումն է միայն:

Մեր առաջարկած նիւթերը գործնական վարժութիւններ են. կանոնները չ'ունին քերականական անուանակոչութիւններ և որ գլխաւորն է՝ գրաւոր վարժութեանց ընդարձակ տեղ տրուած է:

Մեր առաջարկած նիւթը տարուան մը համար է, այսինքն երկրորդ տարուան համար: Գրքիս ցանկին նայելով, շատ դիւրին է ըսել, որքեօ՛ւ շա՞տ է այս աշխարհի հոգի, որքեօ՛ւ բոլորն է, որքեօ՛ւ ընդունի յետէլ դաստիարակութիւնը:

— Արդեօք շատ է այս ամենը մէկ տարւոյ համար:

Մենք կ'ըսենք որ երբ վարժապետը չափազանց կը ծանրաբեռնէ զաշակերտը, վատ կը գործէ. բայց նոյնպէս վատ կը գործէ երբ երկչոտութեամբ՝ իւր ժամանակին չ'աւանդէր մանկանց այն ամենը ինչ որ կարելի էր աւանդել: Մենք կը հաւատանք որ մեր առաջարկածը ամբողջապէս և ամենայն դիւրութեամբ կարելի է մատակարարել երկրորդ տարուան ընթացքին մէջ: Ո՛չ ապաքէն սորա մեծագոյն մասը աշակերտներն ունին արդէն առաջին տարին թէեւ ի հարկէ կցկտուր և անկապ:

— Արդեօք բոլորն է:

Կը պատասխանենք որ բոլորն է, համարեա՛ր բոլորը ինչ որ երկրորդ տարին կարելի է աւանդել. առարկայ, որպիսութիւն և գործողութիւն առարկայի, որպիսութեան և գործողութեան անունը՝ թիւը. բառ, վանկ, տառ. ուղղագրութեան գլխաւոր և դժուարին կանոնները գործնականապէս, և պարզ նախադասութեան համառօտ պատկերը: Ահա բոլորը՝ ինչ որ մենք աւանդել որոշած ենք:

— Արդեօք ընտրելի ձեւով դասաւորուած են գիտելիքները:

Ձեւի մասին բան չենք զրուցեր. մենք ներկայ ձեւը յարմարագոյն դատեցինք: Թող բարեխիղճ ուսուցիչները, առանց մանրամասնութիւններն արհամարհելու, գիտակցաբար և խղճի մտօք՝ ի գործ դնեն բոլոր վարժութիւնները և պիտի տեսնեն որ իւրեանց աշակերտները տարւոյն վերջը գործնականապէս ծանօթացած են լեզուին տարրական ամենակարեւոր գիտելեաց հետ և որ մեծն է՝ սւղղագրութեան ու գիտակից ընթերցանութեան մէջ զգալի յառաջագիմութիւններ ըրած են:

Քանի մը նկատողութիւններ եւս

Ինչպէս վերը գիտել տուինք, այս գիրքը իբր երկրորդ տարւոյ ուսուցման նիւթ նշանակուած է և իսկապէս մեր «Մայրենի Լեզուի» երկրորդ գրքին երրորդ հատուածի պաշտօնը պիտի կատարէ, բայց աւելի մանրամասն, աւելի կանոնաւոր և մշակուած ձեւով: Հետեւաբար, գրքոյկիս լոյս տեսնելէն յետոյ՝ «Մայրենի Լեզուի» երկրորդ տարւոյ երրորդ հատուածը ինքն իրեն անպէտ և ոչինչ բան մը կը դառնայ:

Գրքիս երկրորդ մասը որ է երրորդ տարւոյ դասընթացը, կ'ամփոփէ իւր մէջ քերականութեան առաջին մասը զոր ըստ սովորութեան սորոքութեան կ'անուանեն, իսկ տարրական ուսումնարանի չորրորդ տարւոյ ուսանելիքը՝ մեր գրքոյկի երրորդ մասը կը կազմէ որ է քերականութեան հոգեւորութեան մասը: Գրքիս երկրորդ և երրորդ մասերը կը պատրաստուին և հետզհետէ կը տպագրուին:

Ընթերցողը պիտի տեսնէ որ մենք քերականական և լեզուաբանական կանոնները բացատրելու համար երկու միջոց ի գործ դրած ենք. նախ դրած ենք օրինակները և այդ օրինակներէն հետեւցուցած եմք կանոնները. երկրորդ՝ կանոններն աւանդելէ վերջը՝ մէն մի կանոնի համար բազմաթիւ հրահանգներ տուած ենք, զորս գործադրելով՝ կանոն-

ները հիմնաւորապէս պիտի արմատանան ուսանողաց յիշողութեան մէջ :

Կանոնաց և հրահանգաց թուահամարները զուգընթաց են և որպէսզի միմեանց հետ չչփոթուին , կանոնաց թուահամարներն աւելի հասարակ և շօշափելի թուանշաններով ցոյց տալ որոյեցինք , մինչ հրահանգաց թուահամարներն աւելի նաւթ և մանր թուանշաններով :

Մեր աւանդած հրահանգաց մէջ ջանացինք ըստ կարի ամփոփել յ , օ , - , է , - , Վ , տառերու ուղղագրութիւնը . ի հարկէ ըրածնիս փորձ մ'է որ առանց պակասութեան չ'է կարող լինել , կ'առաջարկենք մեր յարգելի ուսուցչաց որ օգուտ քաղելով մեր առաջարկած հրահանգներէն՝ պատուիրեն աշակերտաց որ իրենց ընդհանուր տետրակներուն մէջ յ , օ , է տառերով գրուող բառերուն այրբենական աղիւսակը պատրաստեն : Այդ աղիւսակը շինելէ յետոյ՝ ուսուցիչը պէտք է հսկէ որ եթէ այդ տառերով գրուած ո ե է բառ հանդիպի աշակերտաց որ մեր տուած հրահանգաց մէջ յիշուած չ'ըլլայ , նորա ուղիղ լինելն ստուգելէ յետոյ , աւելցընեն իրենց շինած աղիւսակին վրայ : Մենք կարծենք որ այդպիսի դիպուածներ շատ չեն կրնար պատահիլ . այսու ամենայնիւ եթէ մեր ուսուցիչները ցվերջ տարւոյ իրենց աւելցուցած բառերու աղիւսակը շնորհ ընեն մեզ ուղարկել , մեծապէս կը պարտաւորեն զմեզ : Մարդ մի , որ քան ալ աշխատի , մշակուած աղբիւրներ չ'ունենալով աչքի առնել , չէ կարող ըստ ամենայնի կատարեալ և պակասութենէ գերծ գործ մը յառաջ բերել : Թող մեր յարգելի ուսուցիչները փոխանակ այսպիսի նոր ձեռնարկութեան մէջ թերութիւններ պրպտելու , բարեհաճին իրենց խոհմ դիտողութիւններով նպաստել մեզ , եթէ կ'ուզեն ազգային դաստիարակութեան օգտակար ծառայութիւն մը մատուցանել :

Անաչառ և ճշմարիտ քննադատութենէ ոչ միայն չենք խորշիր այլ նաեւ շատ բան կ'ակնկալենք :

Ա Ռ Ա Ր Կ Ա Յ

Մարդ հինգ արդարեւ զբոյրանէ՝ ունի՝ քեանքէն , լեւէն , հոգսքէն , ճաշքէն և յօշքէն :

Ա . Դասատան մէջ մենք կը տեսնենք՝ աշակերտ , վարժապետ , սեղան , աթոռ , նստարաններ , գրասեղաններ , գրատախտակ , քարտախտակ , լուսամուտներ , դուռ . . .

Տան մէջ կարող ենք տեսնել՝ հայր , մայր , քոյր , եղբայր , սենեակներ , խօկ սենեակներու մէջ . . .

Բ . Անձրեւ գալու ժամանակը կը լսենք՝ որոտում , քամիներու շշնչիւն , մռնչիւն , եկեղեցւոյ մէջ՝ դպիրներու երգեցողութիւն , քահանայներու ընթերցանութիւն , զանգակի հնչիւն , ղողանջիւն , դաշտի վրայ՝ սոխակի դայլայլիկ , թռչուններու ճուռողիւն , արօտատեղիներու վրայ . . . անտառի մէջ . . . լեռներու վրայ . . . փողոցներու մէջ . . .

Գ . Ճաշակելով մենք կարող ենք ճանաչել աղը , չաքարը , գինին , քացախը , ջուրը , թէյը , սուրճը , կաթը , մածուկը . . .

Դ . Հոտոտելով կը ճանաչենք՝ վարդը՝ մեխակը , ուհանը , շուշանը , մանուշակը , խունկը , կնդրուկը . . .

Ե . Շօշափելով կը ճանաչենք՝ գնդակը , բամբակը , փետուրը , բուրդը , ձիւնը , հացը . . .

1 . Հինգ զգայարանքներու միջնորդութեամբ ճանաչուած բաներ կը կոչուին *հոգեբանական* : Աշակերտ , հայր , քոյր , երգ , չաքար , բամբակ , վարդ և ընդհանուրապէս են :

Վերջինս 1. Ի՞նչ առարկայներ կը տեսնենք եկեղեցւոյ մէջ, դաշտի վրայ, անտառի մէջ, փողոցի մէջ, գետի մօտ, արտերու մէջ և գոմերու մէջ:

Ի՞նչ առարկայներ կը շինուին փայտէ, երկաթէ, կաւէ, պղնձէ, ապակիէ:

Ի՞նչ առարկայներ կ'ուտենք, ի՞նչ կը խմենք, ի՞նչ կը հագուինք: — (Բերանացի):

2. Կան առարկայներ, որոնք մի քանի մասերէ բաղկացած են:

2. Որո՞նք են սեղանի, լուսամուտի, ծառի, կովի, հաւի մասերն: Ի՞նչ մասեր ունի գլուխը, իրանը, ոտները: — (Բերանացի):

3. Մարդս առարկայներուն զատ զատ անուններ կուտայ. իւրաքանչիւր առարկայ իւր անունն ունի: Առարկայի մասերն եւս զատ զատ անուններ ունին:

Մարդս այն ժամանակ առարկային անունը կուտայ, երբ իւր տեսածի և հանձնի մասին ուրիշներուն բան մը ուզէ ըսել:

Ասորչէն կը տեսնենք և կը գնենք մեր հինգ զգայարաններով. իսկ անոնք չենք կարող տեսնել և գննել. միայն կը լսենք զայն և կը հասկնանք: Առարկայներու անուններն մեր տեսողութեան ենթարկելու համար կը գրենք զայնս, այսինքն տառերով կը նշանենք:

3. Վերոյիշեալ երկու վարժութեանց պատասխանները գրաւոր ներկայացուցէ՛ք՝ առաջ ամբողջ ա-

ռարկայներու անունները գրեցէ՛ք, յետոյ անոնց մասերուն անունները:

ՇՆՁԱՒՈՐ ԵՒ ԱՆՇՈՒՆՁ ԱՌԱՐԿԱՅՈՒՆԵՐ

Ա. Ոչխար, շուն, կատու, ձի, հաւ, կով, գոմէջ, աշակերտ, քահանայ:

Բ. Սեղան, քար, աթոռ, փայտ, կերակուր, այգի, գիրք, եկեղեցի:

4. Առաջին տողին վրայ նշանակուած բառերն՝ կենդանի առարկայներու անուններն են. որք չորսն են անշունչ անուններն:

Երկրորդ տողին վրայ նշանակուած բառերը անշունչ առարկայներու անուններն են. որք իւրեանց ազատ կամքով չեն կարող տեղափոխուիլ. գոքա անշունչ առարկայներ են:

4. Ի՞նչ չնչաւոր առարկայներ կը տեսնէք տան մէջ, բակի մէջ, գոմի մէջ, անտառի մէջ:

Ի՞նչ անշունչ առարկայներ կը տեսնէք դասատան մէջ, պարտէզի մէջ, այգիի մէջ, դաշտի վրայ, ոստմնաբանի և եկեղեցւոյ մէջ: — (Բերանացի):

5. Հետեւեալ բառերէն զատեցէ՛ք և գրեցէ՛ք առաջ չնչաւոր առարկայներու անուններն, յետոյ անշունչներունը. — Կացին, գիւղացի, սղոց, գարբին, հովիւ, մուրճ, աղախին, նիգ, բանալի, ծառայ, աղանի, խոզ, հաւ, բոյն, գամ, այգի, այգեպան, հաց, հացթուխ, սրահ, գոմ, ձի, կով, եղ, ոչխար, օրօրոց, մանուկ, անկողին, մահճակալ, զգեստ, դեր-

ձակ, ասեղ, կօշկակար, կօշիկ, սիսեռ, կաղամբ, համեմ, կարմրախայտ, լոր, մեղր, մեղու, ճանճ, ծառ, բզեզ, խոտ, հնձող, մանգաղ, ձեռք, ոտք, աչք, այծ, սագ, բադ, եղջիւր, եղջերու, աղուէս, միս, պանիր, աքաղաղ, նապաստակ:

6. Հետեւեալ օրինակներու մէջէն զատելով գրեցէք նախ անշունչ առարկայներու անունները, յետոյ շնչաւորներուն: — Գայլը՝ կը կերակրեն իւր ատամները, իսկ բազէն՝ կտուցն ու մագիլները: Ձին կը պաշտպանուի սմբակներով, գոմէշը՝ եղջիւրներով, շունը՝ ատամներով, կատուն՝ ճանկերով, մեղուն՝ խայթոցով:

Հաւը խօսեցաւ. օրը բացուեցաւ, արեւն ալ շատոնց ելաւ բարձրացաւ: Խելօ՛ք մանուկներ, շուտ շուտ հագուեցէք, շուտով դասատան մէջ դուք հաւաքուեցէք: Մարդ և անասուն, գազան և թռչուն, ամենքն ալ իւրեանց գործին կը փութան: Մըլիւնը բերնով կերակուր կը տանի, մեղուն կը ծծէ անուշ հիւթ ծաղկէն: Դաշտը գոյնզգոյն ծաղիկներով զարդարուած, մարդերը կանաչ զգեստներ հագած, անտառը ձմեռուան քնէն արթնցած՝ իւր տերեւները կը շարժէ մեղմիկ:

Ձկնորսները իրենց ուռկանները կը ձգեն, հնձողներն իրենց մանգաղները կը շարժեն: Դուք եւս մանուկներ առէք ձեր գիրքեր, Աստուած ծուլութիւն երբէք չ'սիրեր:

ՄՏԱԽՈՐ ԵՒ ՆԻԻԹԱԿԱՆ ԱՌԱՐԿԱՅՆԵՐ

Ա. Հոգի, հրեշտակ, Աստուած, ապրուստ, եռանդ, աշխոյժ, աշխատանք:

Բ. Արօր, սեղան, տքողաղ, մարդ, բաժակ, ալիւր, կաթաւ, կաղամբ:

5. Առաջին կարգին մէջ նշանակուած առարկայները թէեւ կան և անուն ունին, բայց մեր հինգ զգայարաններուն ենթակայ չեն. զայնս մեք միայն հոս կը ճանաչենք և կ'ըմբռնենք: Պոքա հոս առարկայներ են:

Երկրորդ կարգին մէջ նշանակուածներն՝ շնչաւոր և անշունչ առարկայներ են. զայնս կը ճանչնանք մեր հինգ զգայարաններու միջնորդութեամբ: Պոքա կը կոչուին նաեւ նիւթաւ առարկայներ, որովհետեւ որ և իցէ նիւթէ կազմուած են:

7. Հետեւեալ խօսքերու մէջէն զատեցէք մտաւոր առարկայները նիւթականներէն, նիւթականներն ալ երկու խումբի բաժնեցէք— շնչաւոր և անշունչ:

Աստուած ստեղծեց մարդը և տուաւ անոր միտք, զգացմունք և կամք, որպէսզի կարենայ իւր սեպհական խելքովը իրեն համար ապրուստ ճարել: Մարդ հնարեց արօրը, վարեց երկիրը, սերմեր ցանց, կացին հնարեց և վառելու համար փայտ կտրեց, սանձ ու թամբ հնարեց և իրմէ աւելի ուժեղ կենդանիները հնազանդեցուց, միտք բանեցուց, և շատ անասուններ, գործիւններ ու կազմածքներ ունեցաւ: — Բարի մարդը իւր կարողութեան չափով ազբատին՝ փող, ծարաւին՝ ջուր, քաղցածին՝ հաց, և մեկին՝ զգեստ կուտայ: Աստուծոյ հրեշտակը կ'օգնէ բարի մարդուն:

(Բերանացի՝ գրաւոր):

ԱՌԱՐԿԱՅԻՆ ԹԻՒՆ

Ա. Հաց, քար, ծառ, պատ, ճրագ, աղ, մաղ, կացին, սեղան, աշակերտ, կերակուր, եկեղեցի, քահանայ, մատանի:

Բ. Հաց-ե, քարեր, ծառեր, պատեր, ճրագներ, աղեր, մաղեր:

Կացին-ներ, սեղաններ, աշակերտներ, կերակուրներ, եկեղեցիներ, քահանայներ, մատանիներ:

6. Առաջին եւ տողերուն մէջ եղած բառերէն իւրաքանչիւրը մէյմէկ առարկայի անուն է — մի հաց, մի քար, մի կացին, մի եկեղեցի:

Երկրորդ երկու տողերուն մէջ գտնուած բառերէն իւրաքանչիւրը մի անուան առարկայի անուն է — շատ հացեր, շատ քարեր, շատ կացիներ, շատ եկեղեցիներ:

Եւ եւ մասնիկները բառերուն ծայրը աւելցնելով՝ առարկային մէկէն աւելի լինելը ցոյց կուտան:

8. Հետեւեալ խօսքերէն մէկ առարկայ ցոյց տուող անունը զատեցէք շատ ցոյց տուողներէն: Հայրս շուկայ գնաց եւ գնեց միս, հացեր, հաւեր, բագ եւ հնդկահաւեր: Աշակերտները կաւիճ գնեցին եւ գրատախտակի վրայ դասերնին գրեցին: Դիւղացիք արտերը վարեցին: Քահանայները եկեղեցւոյ մէջ ժամերգ ութին կատարեցին: Դաշտին վրայ կ'արածուէին

կովեր, եզներ, այծեր, ոչխարներ եւ ուրիշ շատ կենդանիներ: Դարբինը կը շինէ կացին, բահ, խոփ, մանգաղ, ուրագ եւ ուրիշ բաներ: Զուլհակը չալ գործեց, բրուտը՝ շինեց կուժեր, սրուակներ, գաւաթներ: Հաւը ձու կ'ածէ, կովը՝ կաթ կուտայ, աշակերտը գնեց գիրք, մատիտ, կանոն, գրիչ, կաղամար: Հայրը պայուսակ ունի: Արամը կարկին չ'ունի: Բոլոր աշակերտները կանոններ ունին: Աշակերտներէն եւ ոչ մէկը տողաշար ունի:

(Բերանացի՝ գրաւոր):

9. Բոլոր զատուած առարկայները փոփոխեցէք, մէկը շատի վերածեցէք, շատը մէկի — հետեւեալ կարգաւ: Հայրս — հայրերնիս, շուկայ — շուկաներ, հացեր — հաց եւն:

ԱՌԱՐԿԱՅԻ ՈՐՊԻՍՈՒԹԻՒՆՆԸ

Ա. Կարմիր խնձոր, սպիտակ շաքար, թթու քացախ, սեւ թանաք, կապոյտ ծաղիկ:

Բ. Ոսկի մատանի, քարաշէն եկեղեցի, արարական ձի, հիւսիսային եղջերու, առաւօտեան հով:

7. Առաջին եւ երկրորդ տողերուն մէջ նշանակուած բառերը՝ կարմիր, սպիտակ, արարական, հիւսիսային . . . ո՛չ առարկայներու եւ ո՛չ նոցա մասերու անուններն են: Նոքա դուրած են առարկայներու համար եւ կը ցուցնեն անոնց որո՞ւնք կամ յարկո՞ւնք:

8. Մարդս իւր զգայարաններու միջոցով

դու թե ավել ոչ միայն առարկայները կը ճանաչէ, այլև նոցա ^{հարկայն} (այսինքն թէ առարկայն է՞լէ՞ն է) :

Որպիսոութիւնն, ալ առարկայի պէս իւր
ունի :

10. Հետեւեալ օրինակներու մէջէն զատեցէք նախ
և առաջ առարկայներու, յետոյ նոցա որպիսութեանց
անունները, — Սեւ կուպր, կարմիր գինի,
կանաչ խոտ, պայծառ արեւ, փայլուն աստղ, կա-
պոյտ երկնակամար, փայտեայ կլոր գաւաթ, անտա-
ռային թթու խնձոր, դաշտային խորամանկ աղուէս,
փոքրիկ երկչոտ նապաստակ, թունաւոր սեւ օձ, եղ-
ջերաւոր խոշոր անասուն, հարաւային տաք քամի,
հիւսիսային սառնաբեր փոթորիկ, պողպատէ սուր
մանգաղ, քարայտակ լայն ուղի, ծուռ նեղ շաւիղ,
հին խոր ջրհոր, տերեւաչատ խիտ անտառ, քառա-
կուսի վայելուչ սեղան, բրդէ փափուկ գուլպայ, ար-
ծաթէ փայլուն դրամ, պարսկական թանկագին գորգ :

11. Որպիսութիւն ցուցնող անուններու տակը գիծ քաշեցէք. — պայծառ երկնակամարի վրայ գորշագոյն ասպեր երկւեցան, Սմպերը թանձրացան և սեւ քօղով ծածկեցին կապոյտ երկինքը: Երեկոյն կենսատու անձրեւը ջրեց ծարաւի երկիրը: Դաշտային թառամած բոյսերը զուարթացան. նոքա իրենց բարակ արմատներով թաց հողին մէջէն ծծեցին սննդաբար հիւթը: Յորենի և գարեկի արտերը իրենց քստալի հասկերով նիհար հատիկները լեցուցին կշտացուցին:

12. Հետեւեալ առարկայներու քով դրէք իրենց պատշաճ որպիսութեանց անունները. — Ամպ, գունտ,

չուն, թիթեռ, խնձոր, ջուր, կապիկ, ապակի, քա-
մի, գրիչ, անիւ, խուրճ, խոտ, արեւ, ոսկի, ար-
ծաթ, ածուխ, քար, բամբակ, հաց:

9. Միևնոյն առարկայն կարող է նաև քանի մը որպիսութիւն ունենալ : — Այն, «էջնախիւր», «համայն», ինչպէս, «սոցիալական» ու ուրիշ :

13. Ի՞նչպիսի յատկութիւններ կարող են ունենալ հետեւեալ առարկայները՝ ճանապարհ, տուն, գարուն, ամառ, աշուն, ձմեռ, ջուր, շաքար, ապակի. — (Բերանագի՛ և գրաւոր):

Ի՞նչ յատկու թիւններ կարող է ունենալ մարդս : —
(Բերանացի՛ և գրաւոր) :

10. Քանի մը առարկայներ կարող են միևնույն որպիսութիւնն ունենալ. — Էսակեր գայլ, Էսակեր ազուէս, Էսակեր մարդ, Էսակեր գործ : Բռնէ ձայն, Բռնէ ծառ, Բռնէ մարդ, Բռնէ արժանաւորութիւն :

14. Հետեւեալ որպիսոթիւնները ի՞նչ առարկաներու կարելի է յատկացնել. — Կարմիր, սպիտակ, սև, կանաչ, կապոյտ, քաղցր, դառն, սուր, պինդ, փափուկ, կլոր, հիւթալի, թափանցիկ, ծանր, թեթեւ, մաքուր. — (Բերանացի՛. գրաւո՛ր):

15. Ի՞նչ առարկայներու կարելի չէ յատկացնել հետեւեալ յատկութիւնները՝ փխրուն, գիւրավառ, գիւրարեկ, հոտաւէտ, ցամաք, կոկ, եռանկիւնի, տափակ, բարի, օգտակար: — (Քերանցի՝ գրաւոր):

16. Ինչպիսի՞ որպիսութիւններ կարելի չէ յատկացնել հետեւեալ առարկայներուն, արեւ, ածուխ,

գայլ, նապաստակ, կրակ, քար, շաքար, փետուր, աղուէս, օձ: — (Բերանացի՝ և գրաւոր):

17. Հետեւեալ առարկայներէն իւրաքանչիւրը ի՞նչ յատկութիւն անպատճառ պէտք է ունենայ, սոխը, սխտորը, արծաթը, ոսկին, պղինձը, շուշանը, մանուշակը, զանգակը, գետի ջուրը, ծովու ջուրը, բամբակը, արճիճը, մեղրը, քացախը: — (Բերանացի՝ ապա գրաւոր):

18. Ի՞նչ առարկայներ գիտէք, որոնք միշտ հետեւեալ յատկութիւններն ունին. ուժեղ, վնասակար, օգտակար, ամուր, կակուղ, հոտաւետ, դիւրաբեկ, դիւրավառ, անուշ, դառն, կարմիր, սպիտակ, հոսանուտ: — (Բերանացի՝ գրաւոր):

19. Գրեցէ՛ք այնպիսի որպիսութեանց անուններ, զորս կը ճանաչենք՝ տեսանելիքի, լսելիքի, ճաշակելիքի, հոտոտելիքի և շոշափելիքի մէջնորդութեամբ:

20. Անուանեցէ՛ք այնպիսի որպիսութիւններ, որոնք կը ցուցնեն առարկային գոյնը, ձեւը, նիւթը, ո՛ր տեղոյ և ո՛ր ժամանակի լինելը: — (Բերանացի):

21. Որպիսութիւն ցուցնող բառերու տակը գիծ քաշեցէ՛ք: — Անձրեւային աշուն. աշնանային անձրեւ: Փոթորկալի ծով, ծովային փոթորիկ: Դաշտային ծաղիկ, ծաղկաւետ դաշտ: Անձրեւոտ ամառ, ամառային անձրեւ: Մարդկային արժանաւորութիւն, արժանաւոր մարդ: Կենդանական բնութիւն, բանական կենդանի:

22. Որպիսութեանը նայելով՝ ճանչցէ՛ք առարկայները: — Հեղուկ, հոսանուտ, թափանցիկ, անհամ, Կլոր, ամուր, սպիտակ, երկնքէն վար իյնող: Կլորակ, գեղին, աշխարհի սիրելին: Գեղեցիկ, անուշահոտ, ձեռք ծակող: Կլոր, կարմրաթշիկ, քաղցրա-

համ: Պողպատէ, սուր, շողշողուն և կարեւոր: Կանաչ յինաժ, կարմիր գործած, սեւ կտրած *):

Գարնան դաշտի մէջ տեսայ մի ծաղիկ, Կանաչ թերթիկ ունէր և կապոյտ աչուիկ: Խոտերու մէջ հաղիւ նա կը տեսնուէր, Համեստ կերպարանք՝ սիրուն հոտ ունէր:

ՈՐՊԻՍՈՒԹԵԱՆ ԹԻԻԼ

Ա. Կարմիր խնձորներ, երկար կանոններ, սպիտակ թղթեր, կանաչ յուշունքներ, գիւղացի մարդիկ, դաշտային բնակիչներ:

Բ. Կարմիր-ները, երկարները, սպիտակները, կանաչները, գիւղացիները, դաշտայինները:

11. Որպիսութիւն ցուցնող բառերը թիւ չ'ունին եթէ առարկայի մօտ գրուած են. բայց եթէ առանձին են, կրնան առարկայներու անուան պէս եր, ներ և + մասնիկները իրեւ վերջաւորութիւն առնուլ՝ և չափի համար գործածուիլ:

23. Հետեւեալ օրինակներու մէջ գտէք առանձին գործածուած որպիսութիւն ցուցնող բառերը և տակերը գիծ քաշեցէ՛ք: — Հայրս գնեց գեղեցիկ գրիչներ. անոնց մէջէն փոքրները ես առի, իսկ մեծերը քրոջս տուի: Մայրս մեզի համար թարմ խմորեղէններ եփեց. ինձ տուաւ մեծը, իսկ եղբորս փոքրը: Հիւանդները կը նախանձին առողջներուն: Հարուստ-

*) Մոշ, սեւ—մոր:

72-1555

3334-57

ները պարտաւոր են օգնել աղքատներուն : Գիտունները տգէտներուն կ'ուսուցանեն : Օրէնքը կը պատժէ չարերը : Քրիստոս կը ներէր մեղաւորներուն , կը բժշկէր կաղերը , կոյրերը , անդամալոյծները , բորոտները և դիւահաւերը : Աստուած կը խնամէ որբերը , Կաղն ու կոյրը սընթաց առուակէ մը պիտի անցնէին : Վարդերու մէջ ես կը սիրեմ կարմիրները : Քաղաքացիները թէեւ շատ անգամ կը ծաղրեն գիւղացիները , բայց եթէ գիւղացիները չ'լինէին , հաւատա՛ , քաղաքացիները սովամահ կը կորնչէին :

ԱՌԱՐԿԱՅԻ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Շունը կը հաջէ : Շունը փախաւ : Շունը կը խածնէ անցորդը : — Թռչունը կը թռչի : Թռչունը կը խաղայ : Թռչունը կ'երգէ , բոյն կը շինէ , ձագ կը հանէ , ձագերը կը կերակրէ , մեծդներ կը բռնէ :

12. Հաւել , Բաւել , երէւ , և լն , ո՛չ առարկայներու անուններ են և ո՛չ որպիսութեան . նորա միայն կը ցուցնեն թէ առարկայն ի՛նչ կ'ընէ , ի՛նչ կը գործէ : Գործա Գործողն ցոյց տուող բառեր են :

Առարկայի գործողութիւնն ալ մարդս կը ճանաչէ իւր հինգ զգայարանքներու միջնորդութեամբ :

13. Գործողութիւնն ալ որպիսութեան պէս առանց առարկայի կարող չէ լինել : Որպիսութիւնը կը ցուցնէ թէ առարկայն

ի՛նչպէս է , իսկ գործողութիւնը — թէ նա ի՛նչ կ'ընէ :

14. Ինչպէս որ առարկայներն և իրենց որպիսութիւնները , այնպէս ալ առարկայներու գործողութիւնները զատ զատ բառերով կը նշանակենք :

24. Հետեւեալ խօսքերու մէջ գտէք գործողութիւն ցոյց տուող բառերը և անոնց տակը գիծ քաշեցէք . — Որսորդն սպաննեց գայլ մը : Գայլը բզբտեր էր հովուին ոչխարները : Կարապետը առաւօտները կ'երէ , զգեստները կը հագնի , երեսը կը լուանայ , աղօթք կ'ընէ և առաւօտեան հացը կ'ուտէ ու դաշտ կ'երթայ : Փոքրիկ տղայները ուսումնարան կ'երթան : Ձին բռն կը կրէ : Օձը կը սողայ : Չուկը կը լողայ : Թռչունը կը թռչի : Արծիւը կը սլանայ օդին մէջ : Գետը կը հոսի : Քամին կը շնչէ : Ամպը կ'որոտայ :

25. Գտէ՛ք առարկայի անունը , որպիսութեան անունը և գործողութիւն ցոյց տուող բառը :

Լուսին , լուսին ծագեր է ,
Գիշերահարսն ելեր է ,
Կապոյտ ամպեր հագեր է ,
Ճերմակ քօղեր ձգեր է .
Եկէք քուրիկ պար բռնենք ,
Չքնաղ լուսնին դէմ կայթենք :

Անձրե՛ւ , անձրե՛ւ ցած արի ,
Բացո՛ւր ցորեն ու գարի .
Բացո՛ւր ծաղիկ , կանաչ խոտ ,
Սրբէ՛ փոշին , մաքրէ՛ օդ :

26. Հետեւեալ բառերէն իւրաքանչիւրին մօտ աւելցուցէ՛ք մի յարմար գործողութիւն: — Դարբին . . . հնձող . . . ուսուցիչ . . . դերձակ . . . խոհարար . . . ձկնորս . . . հիւսն . . . որմնագիր . . . ներկարար . . . տակառագործ . . . բրուտ . . . որսորդ . . . քահանայ . . . վաճառական . . .

27. Արտագրեցէ՛ք նախ գործողութիւն ցոյց տուող բառերը, յետոյ առարկայներու անունները: — Գիւղացին կը մաքրէ վարելահողը, կը վարէ օրավարը, կը սերմանէ և Աստուծոյ կը խնդրէ որ ժամանակին տայ արեւ, անձրեւ և օրհնէ իւր վաստակը: Գիւղացին կ'երթայ պարտեզ, հողը կը մշակէ, մարդերը կը յարգարէ, բանջարներ կը ցանէ և պարտեզին շուրջը ցանկով կը պատէ, որպէսզի անասունները ներս չ'մտնեն, չ'փճացնեն և ոտնակոխ չ'ընեն իւր աշխատանքը: Գիւղացին ուրիշ շատ բաներ ալ կը ընէ, շատ գործեր կը գործէ:

28. Ի՞նչ կ'ընէ գիւղացին ամառը, աշնան, ձմեռը, գարնան . . .

29. Իւրաքանչիւր առարկայի մօտ դրէ՛ք իւր յարմար գործողութիւնը և աւելցուցէ՛ք թէ առարկայն ի՞նչ բան կը ընէ և ինչո՞վ: — Հացագործը հացը կը պատրաստէ ալիւրէ: — Քոյրս կը կարէ շապիկներ քթանէ: Դարբինը կը շինէ պայտեր . . . կօշկակարը . . . քթանէ: Գարբինը կը շինէ պայտեր . . . կօշկակարը . . . քթանէ: Գարբինը . . . ջրաղացպանը . . . դերձակը . . . հիւսնը . . . շուկակը . . . որմնագիրը . . . ճարտարապետը . . . հնձողը . . . ձկնորսը . . .

15. Մի առարկայ կարող է քանի մը տարբեր գործողութիւններ կատարել: —

Գիւղացին ի՞նչ մանգաղը, ի՞նչ դաշտը և ձիու համար խոտ հնէ: Մանուկները ի՞նչ գրքերը, ի՞նչ պայուսակի մէջ և ի՞նչ վարժարան:

30. Հետեւեալ առարկայներէն իւրաքանչիւրին տուէ՛ք քանի մը յարմար գործողութիւններ: — Ձին, կովը, ոչխարը, հաւը, աքաղաղը, կատուն, շունը, գայլը, ագռաւը, ծիծեռնակը, սոխակը, կկուն, մեղուն, խոզը, աղանիւն, գորտը, բադը, թռչունը, ձուկը, օձը, մարդը . . . — (Բերանացի՛. գրաւո՛ր):

31. Ի՞նչ գործողութիւններ կը կատարենք ձեռներով, ոտներով, քթով, ականջներով, բերանով . . . — (Գրաւո՛ր):

16. Միևնոյն գործողութիւնը կարելի է զանազան առարկայներու միջոցաւ կատարուիլ: — Չուկը եււա, գորտը եււա, բադը եււա, մարդն ալ եււա:

32. Ի՞նչ առարկայներու կարող ենք յատկացնել հետեւեալ գործողութեանց իւրաքանչիւրը: — Լոյս կուտայ (ճրագը լոյս կուտայ, կրակը լոյս կուտայ, լուսինը լոյս կուտայ, աստղերը լոյս կուտան, արեւը լոյս կուտայ): Կ'արթննայ, կը թռչի, կը բառաչէ, կը մայէ, կը հանգչի, կ'ոռնայ, կ'որոտայ, գուրս կ'եւէ, մայրը կը մտնէ, կը վառի, վար կ'իյնայ, կը փայլի, կը ծաղկի, կ'աճի, կը մեռնի:

33. Հետեւեալ բառերէն որո՞նք ցոյց կուտան առարկայ, գործողութիւն և որպիսութիւն: — Մշակ, մշակել, մշակող, մշակութիւն: Կոտրեցի, կոտրած,

կտոր, փշրանք, փշրուն, կը փշրէր, կերակուր, կերող, կերած, կերեր եմ, կը գրեմ, գիրք, գրութիւն, գրիչ, գրող, Ըմպելիք, խմցի, Խելք, խելօք, Խաղ, խաղալ, խաղասէր, խաղալիք, Ծամել, ծամելիք, Կար, կարած, կարող, կարկատան, կարեց, Հնձել, հունձ, հնձող, Ձայն, ձայնաւոր, ձայնել, անձայն, Ճանապարհ, ճանապարհորդ, ճանապարհորդութիւն, Մանուկ, մանկական, մանկանալ, Յիշատակ, յիշել, յիշող, յիշատակարան, Յիշողութիւն, յիշեցի, յիշեալ, Ներել, ներողամիտ, ներողութիւն, Շնորհ, շնորհել, շնորհած, շնորհաւորող, Չար, չարանալ, չարութիւն, չարչարանք, չարչարուիլ, Սուր, սրոց, սրել, Ուժ, ուժեղ, ուժեղանալ:

34. Կօշկակարը մեծ մեծ կօշիկներ կը կարէ: Դերձակը ձեւեց գեղեցիկ բաճկոնակ: Բարի քահանայն օրհնեց աշխատասէր տղան: Գեղեցիկ գիւղ, Գիւղադական փոքրիկ պարզ եկեղեցի: Եկեղեցական զգեստ, Գլխաւոր մարդն օգնեց տնանկին: Մարդկային գութը կը շարժի՝ թշուառը տեսնելով: Բարի հոգի ունի մեր դրացին: Մեր դրացւոյն հոգեկան բարութենէն մարդիկ օգուտ կը քաղեն: Զգալի ծանրութիւն, Ծանր զգացմունք: Օրինաւոր պաշտօն: Պաշտօնական օրէնք:

ԹԻԻ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԵԱՆ

Ա. Ես կ'ընթեռնում: Դու գրեցիր: Հնձողը հնձեց:
Բ. Մենք կ'ընթեռնունք: Դուք գրեցիք: Հնձողները հնձեցին:

17. Առաջին տողի մէջ գործ կատարող

առարկայները մէկ—մէկ են, նոցա կատարած գործողութիւնն ալ մէկ է— Դ. անհատ: Երկրորդ տողի մէջ գործողները շատ են. նոցա կատարած գործողութիւններն ալ շատ են — Բ. անհատ և Կ. անհատներ:

Գործողութիւնն ալ առարկայի և որպիսութեան պէս կարող է մէկ և շատ ցոյց տալ: Գործողութիւնը շատցնելու համար՝ վերջաւորութեանը վրայ կ'աւելցնենք և + տառերը միայն կամ ուրիշ տառերու հետ:

35. Հետեւեալ օրինակները փոփոխեցէք այնպէս որ առարկայներն ու գործողութիւնները մէկէն աւելի ցոյց տան. — Աշակերտը կ'ընթեռնուի իւր դասը: (Աշակերտները կ'ընթեռնուն իրենց դասերը): Կովը կ'արածի դաշտին մէջ: Թռչունը կ'երգէ իւր քաղցրահնչիւն երգը: Որմնադիրը կը շինէ պատը: Վարժապետը սովորեցուց աշակերտին: Աշակերտը լսեց վարժապետին ըսածը: Քահանայն մկրտեց մանուկը: Մանուկը մեծցաւ, ուժովցաւ և իւր հօր օգնող եղաւ: Ամառն ես գիւղ կ'երթամ, աշնան կրկին կը վերադառնամ: Դարնան ծառը կը ծաղկի, ամառը պտուղը կը մեծնայ, իսկ աշնան դայն կը քաղեմ, մի մասը կուտեմ, իսկ միւս մասը կը պահեմ: Զմեռը գիւղացիին գործը կը պակսի, բայց նա պարապ չ'մտաւ: Գիւղացին պարապ մնալ չ'սիրեր:

36. Հետեւեալ օրինակներու մէջ բոլոր առարկայները ու անոնց գործողութիւնները այնպէս փոփոխեցէք որ մէկը շատի վերածուի, և շատը մէկի: —

Հացը կը թխեն տանտիկիները կամ հացթուխները : (Հացը կը թխէ տանտիկիները ևն) : Հացը կը թխեն խմորէ : Խմորը՝ ալիւրէ , ջրէ և խաչէ կը պատրաստուի : Ալիւրը ցորենէն կաղան ջրաղացի մէջ : Ցորենը հասկերու մէջ կը համնի արտերու մէջ : Գիւղացիները դաշտը կը մշակեն . նոքա կը հերկեն հողը , կը ցելուն , յետոյ այդ ցելերուն մէջ ցորենը կամ ուրիշ հացահատիկներ կը սերմանեն . իսկ Աստուած կ'աճեցնէ զայնս : Աստուած կ'ուղարկէ ամառը , ջերմութիւնը , անձրեւը և փայլուն արեւը :

18. Մեր սովորած բաներն ումանք առարկայի անուն են , միւսները որպիսութեան , իսկ ումանք գործողութեան : Բաներն ինչպէս :

37. Հետեւեալ խօսքերը վերլուծեցէք և ըսէք իւրաքանչիւր բառի նշանակութիւնը : Փայլուն արեւը մայրը մտաւ (փայլուն կը ցուցնէ արեւուն որպիսութիւնը , արեւը անշունչ և նիւթական առարկայի անունն է . մայրը մտաւ՝ կը ցուցնէ արեւուն գործողութիւնը) : Լուսինն ալ արդէն գնաց ծածկուեցաւ : Փոքրիկ աստղերը ամպի տակ մտան : Բարեպաշտ մարդիկ եկեղեցի գնացին : Ծոյլ մանուկները տունը մնացին : Աշխատասէր աշակերտները դասերնին կը սովորին : Աղօտ լուսինը կը լուսաւորէ քունի մէջ գըտնըող երկիրը : Պայծառ աստղերը կը փայլին պարզ երկնքի վրայ : Սեւ սեւ ամպերը ծածկեցին երկնից երեսը : Գիշերը մթնցաւ : Վայրենի գազանները արթնցան : Չար մարդիկ կը սիրեն խաւար գիշերը :

38. Զատեցէք և կարգաւ գրեցէք նախ առար-

կայի անունը , յետոյ որպիսութեան և ապա գործողութեանը . մնացած բառերը բաց թողուցէք :

Սիրուն , անմեղ իմ գառնուկ , բուրդդ սպիտակ ու փափուկ ,

Վազելով դաշտ ու արօտ , մօրդ քաջես դու կարօտ : Մի՛ լար , գառնուկ սիրական , փոքրիկ տղու դու նման , Կուգայ մայրդ՝ հետը շատ կը բերէ քեզ անուշ կաթ :

Ուռենի՛ սիրո՛ւն , ուռենի՛ դալար ,
Ինչո՞ւ դու այսօր ուրախ չես ժպտիր .
Մի՛թէ՞ քեզ սաստիկ արեւ տոչորէ ,
Արեւ տոչորէ և անձրեւ բախէ .
Արմատիդ մօտէն սառ ջուր չի՞ վազէր :
Շատեր ես տեսայ որք սուր ի ձեռին ,
Ուռին կտրեցին , կեանքէն զրկեցին :
Զայն տաշտը չեցին , սաստիկ բերթեցին
Եւ իրենց համար թիեր շինեցին ,
Նաւակ կազմեցին , մէջը նստեցան ,
Մէջը նստեցան , տուն վերադարձան
Եւ զիս ալ , փոքրիկս , հետերնին տարին :

Կրկնութիւն . — Ի՞նչ կը ցուցնեն բառերը : (Բառերը կը ցուցնեն առարկայ , որպիսութիւն և գործողութիւն) : Ի՞նչ բանի առարկայ կ'ըսենք : Ինչպիսի՞ առարկայներ դիտենք : Որո՞նք են շնչաւոր և որո՞նք անշունչ առարկայներ : Որո՞նք են նիւթական և որո՞նք մտաւոր առարկայներ : Առարկայի անունը շատ ցուցնելու համար ի՞նչ փոփոխութիւն պէտք է կրել տալ . ուրեմն որո՞նք են շատցնելու նշանները : Որպիսութիւն ցուցնող բառերը ինչո՞ւ կը գրուին . որպիսութիւնը առանց առարկայի կարող է լինել . որպի-

սուլթան անունը՝ շատը ցոյց տուած ժամանակը ի՞նչ տառեր կ'ստանայ: Ինչո՞ւ համար կը դրուին գործողութիւնցոյց տուող բառերը: Գործողութիւնն առանց առարկայի կարո՞ղ է լինել: Գործողութիւնը՝ շատը ցոյց տալու համար, ի՞նչ փոփոխութիւններ կը կրէ: Միենոյն է արդեօք առարկայ և առարկայն ցուցնող բառը, որպիսութիւն և որպիսութիւնը ցոյց տուող բառը, գործողութիւն ու գործողութիւնը ցոյց տուող բառը: Ի՞նչ կը կազմուի բառերէն:

Բ Ա Ռ Ե Ի Վ Ա Ն Կ

19. Առարկային, նորա որպիսութեանը և գործողութեանը մարդս առանձին առանձին անուններ կուտայ: Առարկայի, գործողութեան և որպիսութեան անունները կը կոչուին **Բառեր**:

Բառերէ կը կազմուի խօսքը: — Յորենը հասեր է: Հասած ցորենը կը հնձեն մանգաղով: Հնձած ցորենը կալերու մէջ կը կասեն: Յորենը կը կասեն կամներով:

Ա. Հաց, ծառ, քար, ջուր, ցուրտ, սեւ, լաւ, մամ, միս, շէկ, գալ, տալ:

Բ. Բաժակ, գարի, ցորեն, բարակ, հասակ, սիրուն, սպիտակ:

Գ. Բարեկամ, աշակերտ, աշխատել, աշխատութիւն, աշխատասիրութիւն:

20. Առաջին տողի մէջ նշանակուած բառերը միանգամով կը կարդացուին. երկ-

րորդ տողի մէջ նշանակուածները երկու անգամով, իսկ երրորդ տողինը երեք և աւելի անգամով:

Բառի այն մասը որ միանգամով կ'արտասանուի՝ **Հայ** կը կոչուի:

39. Հետեւեալ խօսքերը տետրակի մէջ օրինակեցէք՝ բառերը վանկերու բաժնելով:

Դիրք, մէջը քաղցր միրգ: Ով կը կարդայ, նա մարդ կ'ըլլայ: Ով կը խաղայ, նա կը կաղայ: Ով կ'աշխատի, նա կ'ուտէ: Իմացողին մին, չ'իմացողին հազար: Աղ ու հաց, սիրտը բաց: Հաց ու պանիր, կեր ու բանէ: Հացի կտրածը, թուրը չի կտրեր:

Քարետախտակը, քարեգրիչը, թանաքամանը, կանոնը, դասական առարկայներ են: Գլուխս կըտրեցին, սրտիկս հանեցին, գինի խմցուցին, լեզուս բացուեցաւ, խօսիլ սկսաւ: Քանի որ ծեծը կ'ուտէր, ուրախութեամբ կը պտրտէր. երբոր ծեծը վերջացաւ՝ ինկաւ գետին ու մեռաւ:

21. Վանկերու թուին նայելով՝ բառերը կը լինին միավանկ, երկավանկ և բազմավանկ:

40. Կարդաւ գրեցէք նախ միավանկ, յետոյ երկավանկ և ապա բազմավանկ բառերը: Ծառ, կաղնի, լորենի, կեռասենի, ընկուզենի, թուղ, թղենի, թութ, թթենի, սալոր, սերկեւիլ, խաղող, նուշ, ձի, գարի, գարուն, Գարեգին, գաւաղան, հիւանդ, բժիշկ, բարեկամութիւն, գիրք, գրատուն, գրավաճառ, հաց, հացագործ, գաթայ, գութան, ա-

բօր, արօտ, հօտ, հովիւ, ճախարակ, ճօճանակ,
ճակնդեղ, մազ, ծամ, ծամող, պարանոց, պարտիզ-
պան, այգեպան, աղաւնի, աղաւնեվաճառ, ծիտ,
լոր, կաքաւ:

Հ Ն Չ Ի Ի Ն Ե Ի Տ Ա Ռ

22. Ամեն բառ՝ մի կամ մի քանի վան-
կերէ շինուած է, իսկ ամեն վանկ՝ մի կամ
մի քանի հնչուիներ:

23. Գրելու ժամանակ հնչիւններու տեղ
առանձին նշաններ կը գործածենք որոնք
բառ կամ բնի կը կոչուին:

24. Կան տառեր, որոնք հեշտիւ կ'արտա-
սանուին և միայնակ, առանց ուրիշ տա-
ռերու օգնութեան, պարզ կը հնչուին. բայց
կան և այնպիսի տառեր որոնք միայնակ
գծուար կը հնչուին, և միայն դիւրաւ հընչը-
ւող տառերու օգնութեամբ կ'արտասան-
ուին:

Հեշտիւ հնչուող տառերն են՝ ա, ե, է, ի,
ը, ո, օ, ու: Սորա կը կոչուին յայտնի տառեր:

Գծուար հնչուող տառերն են՝ բ, գ, դ,
զ, թ, ժ, լ, խ, ծ, կ, հ, ձ, ղ, ճ, մ, յ, ն, շ,
չ, պ, ջ, ու, ս, վ, տ, ը, ց, լ, փ, ք, ֆ: Սորա
բաղաձայն կը կոչուին:

Բաղաձայն տառերը հեշտիւ հնչելու հա-
մար անոնց մօտ կը դնենք շ տառը՝ բը, գը...

25. Առանց ձայնաւոր տառի վանկ չի
լինիր: Բառի մէջ քանի ձայնաւոր որ լինի,
այնքան ալ վանկ կ'ուենենայ նա: Առանց
բաղաձայն տառի վանկ չէ կարող լինել:

26. Գրելու ժամանակ՝ բառի մի մասը
մէկ տողէն միւս տողը անցընելու համար,
պէտք է ամբողջ վանկ կամ վանկեր անցը-
նել: — Եթէ բառի մէջ մի քանի բաղաձայն
տառեր միմեանց մօտ գտնուին՝ տողադար-
ձի մէջ պէտք է մտցնել շ տառը:

41. Հետեւեալ ոտանաւորի բառերը վանկերու
բաժնած գրեցէք՝ տողադարձի կանոնին համաձայն:

Փոքրիկ մի գառնուկ ձեան նման սպիտակ,
Իւր մօր հետ մի օր գնաց դաշտն արածուիլ.
Եւ այնտեղ սկսաւ ժայռ ու քարի տակ
Անվախ համարձակ խաղալ ու վաղել:
Անխոհեմ գառնուկ՝ դար վեր, դար ու վար,
Քար, փայտ չէր նայեր, անհոգ կ'ընթանար:

Որդեա՛կ իմ, հանդա՛րտ, մայրը կը ձայնէր
Ըզգոյշ կաց որդեա՛կ, բայց նա չէր լսեր,
Գառնուկն անդադար խաղալով թռչէր
Դար վեր, դար ու վար միշտ կը վազվզէր:
Գառնուկն մօր ձայնին երբ ականջ չգրաւ,
Իւր յիմարութեան պատիժը գըտաւ:

Լերան գագաթը շատ մեծ քար մի կար
Որուն տակն ու վրան գառնուկ կը խաղար ,
Եւ ահա մի ոտն նորա տակ մընաց ,
Ու քսան տեղէն կոտրեցաւ գընաց :

27. Հայերէն տառերը հետեւեալ կար-
գաւ կը գրուին և կը կարգացուին՝ այբ, բէն,
գիմ, դա, եչ, զա, է, ըթ, թոյ, ժէ, ինի, լիւն,
խէ, ծա, կէն, հոյ, ձա, դադ, ճէ, մէն, յի, նու,
չա, ոյ, չա, պէ, ջէ, ուա, սէ, վէվ, տիւն, րէ, ցօ,
ւիւն, փիւր, քէ, օ, ֆէ*) :

28. Բոլոր տառերն ի միասին՝ կը կազ-
մեն հայերէն այբբենը, իսկ վերոգրեալ կար-
գը կը կոչուի այբբենական կարգ : Հայերէն այ-
բուբենի տառերը 38 են : —

՝ ՏԱՌԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆ

29. Հայերէն այբուբենի մէջ՝ տառը ե-
րեք պաշտօն կը կատարէ , առաջին՝ բաղա-
ձայն տառի պէս կը կարգացուի՝ գործօրինակ
[յարկ—հարկ] . երկրորդ կիսաձայն ։ տառի

*) օ և ֆ տառերը վերջին ժամանակներն են մտած
հայերէն այբուբենի մէջ . օ-ի փոխանակ՝ առաջ կը գոր-
ծածուէր աւ, իսկ ֆ այժմ ալ շատ քիչ գործածութիւն
ունի մեր մէջ . ֆ-ով կը գրուին միմիայն օտարազգի բա-
ռերը :

պէս կը հնչուի (դ.օր. եղբայր—եղբարի) և եր-
րորդ՝ բոլորովին համը կը մնայ . (դ.օր. քահա-
նայ—քահանայ) :

30. Բառի սկիզբը տառը փափուկ էի
պէս կը կարգացուի . յովսէփուած բառերը
մեծ մասամբ առանց տառի եւս կը պահ-
պանեն իրենց նշանակութիւնը , քիչ շատ
հասկնալի կը լինին . Զ. օր. յետոյ — ետոյ .
յառաջ—առաջ . Յիսուս — Իսուս . յիսուն—
իթսուն :

42. Հետեւեալ խօսքերու մէջ գտէք յովսէփուած
բառերը և տակը գիծ քաշեցէք : — Յիսուս՝ յամառ
և յանդուգն մանուկները չսիրեր : Յակոբ յանդի-
մանեց մի յիմար տղայ : Յուսիկ յարձակեցաւ Յով-
սէփի վրայ և յափշտակեց նորա ձեռքէն յասիկը :
Յուդան սպաննեց մի յովաղ : Յարէթը յամրաքայլ
գետին եզերքը կ'զբօսնէր : Կատուն աչքերը յառած
յատակին կը նայէր և կ'ուզէր նորա ներքեւ բոյն
դրած մուկը յաջողութեամբ բռնել : Յարութիւնը
յարատեւ կ'աշխատի և ամենքը կը յարգեն զինքը : Ես
տեսած եմ յակինթ և յախճապակ : Յանկարծ յար-
դի տակէն դուրս սողաց օձ մը , գիւղացին անյապաղ
սպաննեց զայն : Ուսուցիչն յայտնեց յանցաւոր ա-
շակերտներուն , որ ինքը յատկապէս կը նեղուի ա-
նոնցմէ , որոնք իրենց ծուլութեանը չեն յաղթեր և
յաջողութեամբ չեն պատրաստեր յաջորդ օրերուն
դասերը : Իմ գիրքս ունի յաւելուած և յառաջա-
բան : Զեր յարկի ներքեւ յարգարեցէք ձեզ համար

յարմար բնակարան : Յաճախ Յովհաննէս չէր կարող կշտանալ իրենց պարտէզի յաւերժական գեղեցկութենէն : Յուսիկ յանձնեց Յովսէփին և Յովակիմին իւր քրոջ յուլունքները , որոնք գեղեցիկ կերպով շարայարուած էին : Մենք յաւիտեան չենք կարող ազատիլ մեր ծնողաց երախտագէտ լինելու պարտականութենէն :

43 . Ե-ով սկսած բառերու տակը գիծ քաշեցէք :— Ծերունին յենած իւր ցուպին՝ դէպի գետը կը նայէր , որոյ յստակ ջուրը յեղեղուկ ալիքներով կը հոսէր իւր մօտէն : Ծերունին կը յիշէր իւր մանկութիւնը և կը յորդորէր իւր թոռները որ իրենց յոյսը ուրիշներու վրայ չ'դնեն : Մանուկները միշտ յօժարութեամբ աւանջ կը դնէին անոր յորդորներուն և յիրաւի կը կատարէին անոր խօսքը : Յունիս և Յուլիս ամիսներու մէջ մօրգիկ տարին սաստիկութենէն շուտ կը յոգնին : Յոպոպը՝ յունապի ծառին վրայ յուշարարի պէս շարունակ կը կանչէր : Յոխը՝ յղկեց պողպատէ թիթեղը և յղեց իւր ընկերոջը : Ծոյլերը թէ դասէն առաջ և թէ դասէն յետոյ շարունակ կը յօրանջէին : Հայրս չինեց մի գեղեցիկ յոպնակ—սայլակ : Առիւծը յօշոտեց մի ոչխար : Յիշոց տալը անվայել և պախարակելի բան է : Յոգնակի թիւ : Յորեւեան տարի : Մտաց յեղափոխութիւն : Զուրը յուզել : Մատերու յօգերը համբել : — Ոչ ոք չ'ըսեր թէ աչքիդ վրայ յօնք կայ :

Էլ չ'խօսեց Արաքսը , յորձանք տուաւ ահագին , Օղակ-օղակ օձի պէս յառաջ սողաց մոլեգին :

44 . Վերոյիշեալ երկու վարժութեանց մէջ հանդիպած բոլոր Ե-ով սկսուած բառերը այբբենական

կարգով զատեցէք և ձեզ համար աղիւսակ կազմեցէք : Աշխարհարարի մէջ այդ բառերէ զատ Ե-ով սկսուող ուրիշ բառեր հազիւ թէ կը պատահին :

31. Բառի մէջտեղերը , տառը կցուելով — և « ճայնաւորներուն » որպէս կիսաճայն է կը կարդացուի , և այդ ճայնաւորներուն հետ մի հնչիւն կը կազմէ որ կը կոչուի երկբարձր . (այ , այ) :

Երկբարբառը տողադարձի ժամանակ մի տառ կը համարուի և չի բաժնուիր :

45 . Հետեւեալ բառերը վանկերու բաժնեցէք և դտէք անոնց մէջ Ե-ով կազմուած երկբարբառը : Հայր , հայրենի , այս , այսօր , այժմ , այծ , այդ , այգի , այրի , այդ , այլակերպ , բայց , դայլ , դայլայիկ , Զարմայր , զայրանալ , ժայռ , եղբայր , հայրենասէր :

Գոյութիւն , գոյական , ախոյեան , հոյակապ , նոյաշէն , շոյել :

Լոյս , յոյս , յոյն , բոյս , բոյն , կոյս , գոյն , թոյն , ոյժ , գոյժ , ախոյժ , ժամացոյց , համբոյր , Պարոյր , հօրաքոյր , թակոյկ , մակոյկ , երեկոյթ , հացկերոյթ :

32. Բառերու վերջերը — և « ճայնաւորները երբէք միայնակ չեն մնար , այլ միշտ , վերջաւորութիւնը կ'առնուն :

33. Միավանկ բառերու վերջը , տառը կը կարդացուի որպէս կէս է , իսկ բաղմավանկ բառերու վերջը համբ կը մնայ , — չի կարդացուիր :

46. Հետեւեալ խօսքերուն մէջէն զատեցէք , ունեցող միավանկ և բազմավանկ բառերը :

Ես տեսայ մէկ հայ , Յովհաննէսը թէյ կը խմէր : Թէյին կ'ըսեն չայ , Նոյ ունէր երեք որդի , Ճայ թըռչունը ճահճային տեղեր կը սիրէ : Այնպէս ընենք որ վերջէն գլխնուս վայ չ'տանք : Հայրս գնեց մի կաթսայ : Ես տեսայ մէկ քահանայ : Այս երեկոյ ես պիտի երթամ եկեղեցի , յետոյ տուն կուգամ և դասերս կը սերտեմ : Ամառուան տաք օրերուն տղայ մը նրստած էր մի ծառի տակ : Ես տեսայ զնա , մօտեցայ և քովը նստեցայ :

Այսօրուան գործդ վաղուան մի ձգեր :

34. Գործողութիւն ցուցնող միավանկ բառերու վերջը եւս , տառը համը կը մնայ :

47. Վարժապետը ուսումնարան կուգայ և մեզի դաս կուտայ : Պայուսակիս մէջ գիրք և տետրակներ կան : Ռուբէնը մօտս կը մնայ : Երբ երեխան լայ , մայրս անոր ծիծ կ'ուտայ :

35. Յատուկ անուններու վերջը , գործողութիւնը հրամայական ձեւով գրուած ժամանակը և աւ , րա , նա , անա' , րա , րա' բառերուն վերջը , տառը չի գրուիր , այլ կը վերցուի :

48. Գնա' և ըսէ' ընկերիս , որ իմ քովս գայ : Գու կարդա' դասդ և նա կը լսէ : յետոյ նա կը կարդայ և դու կը լսես : Քահանան եկեղեցւոյ մէջ կ'ըսէ . « Կեցո' , Տէր , զգողովորդս քո և օրհնեա' զժառանգութիւնս քո » : — « Թոնարհեցո' , ապրեցո' » :

Քու եղբորդ անունը եղիա է : Նորա քրոջ անունը Աննա է : Իմ անունս Արա է : Քրոջս անունը Ովսաննա է : Մօրս անունը Սոնա է : Ֆրանսա , Իտալիա , Գերմանիա , Անգլիա և Ռուսիա՝ աշխարհներու անուններ են :

49. Գրեցէ'ք ձեր կողմանէ , տառ ունեցող բառեր՝ ձեր սովորած կանոններու համաձայն : Ամեն մի կանոնի վրայ հինգ բառ գրեցէք , միայն թէ այն կարգով , ինչ կարգով որ այս տեղ դասաւորուած են կանոնները :

1 և - ՏԱՌԵՐՈՒ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆԸ

36. Հայերէն այբուբենի մէջ 1 հնչիւնը երկու նշանագիր ունի 1 և - :

ա. Բառի սկիզբը - չ'գրուիր , իսկ բառի վերջը 1 :

բ. - ձայնաւորէն առաջ 1 չ'գրուիր թէև կը լսուի . իսկ « էն ետքը - չ'գրուիր » իւր իսկական հնչմամբ այլ միշտ 1 :

գ. - միշտ կը գործածուի ձայնաւորէն ետքը , իսկ 1 միայն ձայնաւորէն առաջ :

դ. Բարդութեանց մէջ ձայնաւորէն ետքը 1 կարելի է գնել :

50. 1 հնչիւնը բառի սկիզբը և վերջը : — Վարդ , հաւ , վար , ցաւ , վաղ , կաւ , վեղար , վերեւ , համբաւ , վարսակ , վասակ , վաղարչ , վարդան , բարեւ ,

արեւ, անձրեւ, տերեւ, վահան, վանք, վուշ, կռիւ, անիւ, աղնիւ, թիւ, եկաւ, տեսաւ, կերաւ, տա-
րաւ, բերաւ:

51. Վ հնչիւնը « էն առաջ և յետոյ: — Ոսկի, որ-
դի, ոչինչ, Ոսկան, ոգի, ոլոգ, ոլոր, ոլորակ, ողբ,
ողն, ողկոյզ, ողնաշար, ողորկ, ողողել, ողորմելի,
որջ, ողջունել, ոճ, ոչխար, ոսպ, ոսկր, ոսորն, ոստ,
ոստայն, ոստան, ոստոստել, ոտք, ոտանաւոր, որ-
բանալ, որդ, որկոր, որկրամու, որձ, որձաքար, որմ,
որոգայթ, որոճող, որոնել, որոշել, որս:

Կով, սով, հով, ծով, բով, կողով, կորով, ժողով,
խորոված, սովորել: Հայրս ձիով քաղաք գնաց և
շուտով վերադարձաւ: Ծովի վրայ նաւով կ'երթան,
իսկ ցամաքի վրայ, սայլով, կառքով, ձիով, էշով,
ջորիով, երկաթուղիով: — Տեսնելով, բսելով, բնե-
լով, գնալով, գալով, տալով, մնալով:

52. Վերջին եօթը տողերու մէջ Վ-ով վերջացած
բառերու Վ տառը փոխեցէք — տառի և կարգացէք:

53. — հնչիւնը ձայնաւորէ ետքը: — Աւազ, աւազ,
աւազան, աւելի, աւետիս, աւետարան, Անուշա-
ւան, բաւական, բաւարար, բեւեռ, գաւազան, գա-
ւաթ, գաւառ, գաւանդել, գաւակից, Գաւիթ, Եւա,
Եւրոպա, զաւակ, թագաւոր, ժապաւէն, լաւանալ,
խաւար, ծարաւիլ, ծաւալել, հաւատ, հաւան, հե-
ւալ, հիւանդ, հեռաւոր, ձաւար, Ղեւոնդ, ճիւղ,
նաւակ, Շաւարշ, սաւան, Սեւան, տաւար, տաւիղ,
ցաւագար, առաւօտ, քաւող, փարաւոն:

54. Հետեւեալ բառերէն իւրաքանչիւրը երկու
մասի բաժնեցէք, միայն թէ այնպէս, որ ամեն մէկ
մասը առանձին նշանակութիւն ունենայ: — Նաւավար

(նաւ և վարել) զօրավար, կառավար, վարդավառ,
բոցավառ, մրգավաճառ, հացավաճառ, այրիվանք,
օրավար, համապատասկ, բազմավտանգ, կարմրա-
վարդ, երկարավիզ, օթեվան, հոգեվարք:

ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆ — և է- ԵՐԿԵԱՐԲԱՌՆԵՐՈՒ

37. Երբ — տառը « և է տառերու ե-
տեւը դրուի՝ ձայնը կը կորսուի և անոնց հետ
առանձին նոր հնչիւն մը կը կազմէ, որ եր-
կու տառէ բաղկացած ըլլալուն համար երկ-
բարբառ կը կոչուի. — և է- երկբարբառ-
ները տողադարձի ժամանակ անբաժան կը
մնան:

38. — երկբարբառը պարզ հնչիւն ունի,
միայն անմիջապէս ետեւէն եթէ ու իցէ ձայ-
նաւոր մը ունենայ՝ մեղմ Վի ձայն կը հանէ.
իսկ երբ երկու — միւսինցն բառի մէջ իրա-
րու հանդիպին՝ առաջին —ի՝ « տառը՝ ներ-
դաշնակութեան համար դուրս կը ձգուի,
կամ —ին կը փոխարինէ Վ հնչիւնը:

55. Հետեւեալ բառերուն և խօսքերուն մէջ գտէք
թէ ո՛ւր տեղ — տառը կը պահէ իւր պարզ հնչիւնը,
ո՛ւր տեղ մեղմ Վ կը հնչուի, և ո՛ր բառերուն մէջ
կարելի է զայն կրճատել:

— Տուն, բուն, անուն, գարուն, աշուն, կանգուն,
շուն, նուշ, անուշ, կատու, բու, թութակ, յու-

նապ, աղուն, ուղտ, ուս, ուրադ, ուտել, ունենալ, ես ունիմ ուրադ. Սողունները կը սողային խոտերու մէջ: Նա իւր դասը կը կարդայ ուղիղ և անսխալ: Ռուբէնը կ'երթայ խաղալու, ես կը պատրաստեմ դասս:

Հայրս ինձ գիրք մը նուիրեց. Վարժապետը պատ-
ւիրեց որ մեր տետրակները մաքուր պահենք: Գայլը հովուին ոչխարներէն մէկը յափշտակեց: Զմեռը՝ գետը ծածկուած էր սառոյցով:

Կըսեն որ դասը չ'սովորելը անպատուութիւն է: Ես ազնուութեամբ կը կատարեմ իմ պարտքս: Եր-
կու մանուկներ այսօր փողոցի մէջ կը ծեծկուէին. թշնամիները իրարու հետ կը կռուին: Ստախօս մար-
դը արժանապատիւ լինելէ հեռու պէտք է համա-
րինք: Նա կը լուացուի, կը մաքրուի, կը սանտրուի և յետոյ դէպի ուսումնարան կ'ուղեւորի:

39. Ի՛նչ երկրարբաւ է, երբ անմիջապէս ետեւէն իրեն կից ու է արմատական բա-
ղաձայն մը ունի՝ իւր, իւր, հիւր:

Ի՛նչ պարզ վանկ է և ի՛նչ կը կարդացուի, եթէ իրմէ ետքը արմատական բաղաձայն չ'ունի—
իւր, աւիւր—իւր, աւիւր:

56. Հետեւեալ բառերու և խօսքերու մէջ գտէք
թէ ո՛րտեղ ի՛նչ երկրարբաւ է և ո՛րտեղ սոսկ վանկ.
բոլոր օրինակները երկու կարգի բաժնեցէք:

Թիւ—թիւն, ազնիւ, ազնուութիւն, անիւ, ձիւն,
կռիւ, նիւթ, պատիւ, իւղ, միւս, հիւանդ, հիւսն,
գիւան, գիւղ, գիւտ, բիւր, հիւր, ձիւթ, հիւթ,
գիւահար, ճիւղ, իւր, կիւրակէ, կիւրեղ, հիւսիս.

սիւնակ, գիւրին: Սայլը անիւներով կը շրջի: Ազնիւ-
ները անազնիւներէն միշտ հեռու պէտք է մնան: Աղ-
բիւրի ջուրը շատ առողջարար է: Տունը աղիւսէ կը
չինեն: Մարդու արիւնը տաք է և կարմիր:

ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ և ՏԱՌԵՐՈՒ

40. Հայերէն լեզուի մէջ և տառերը
շատ անգամ իրարու նման կը հնչուին, բայց
տարբեր ուղղագրութիւն ունին:

ա. Բառի սկիզբները և կը պահեն ի-
րենց կանոնաւոր հնչիւնը (օր, որ, օղ, ողն):

բ. Է բաղաձայնէ առաջ միայն իւր ձայ-
նը կը կորսնցնէ և (ով) կը կարդացուի:

գ. Բառերուն վերջը չ'գործածուիր այլ
միշտ ոյ կամ ո (յետոյ, կեցո):

դ. Բառի մէջտեղերը և տառերը հա-
ւասարապէս կը կարդացուին (մօր, մոր,
հօր, հոր):

57. Հետեւեալ բառերը երեք խումբի բաժնե-
ցէք և տառերու ուղղագրութեանը նայելով. —
Օր, որ, օրթի, որդի, օղ, ողն, օդ, որդ, որթ, օ-
րօրոց, օգնական, օժանդակել, ողբալ, որսալ, ոս-
տոստել, օծել, օթեւանել, օձ, օշարակ, օտար, օ-
րիորդ, օսկի, օսպ, օրինակ, օրէնք, օրհնութիւն,
օձիք, օղի, օճառ, օշինդր:

Ով, ովկիանոս, ովասիս, ովսաննա:

Յետոյ, երեկոյ, յարգոյ, ապրեցո՛, կեցո՛, խոնարհեցո՛. դշխոյ, Յարոյ, Կարոյ, արտաքոյ, ներքոյ։
58. Հետեւեալ խօսքերուն մէջը օ ունեցող բառերը զատեցէք և տակը դիժ քաշեցէք. — Գիւղացին արօրով կը վարէ երկիրը և խոր խոր ակօսներ կը բանայ։ Առաւօտը անօթի գնացի արտերը զբօսնելու։ Վաշխառուն արօտէն նոր բերուած մեր կովը խլեց, մայրս աչքերէն արցունք թափելով, տանը անօթները վաճառեց շուտով և վաշխառունն պարտքը վճարեց և կովը ետ առաւ։ Այսօր տունը աղօթելէ յետոյ, դացինք բացօդեայ աղատ դաշտը։ Ճամբուն վրայ արօսի ծառ մը կար, որուն վրայ արօս թռչունը բոյն էր շինած։ Լուսնի աղօտ լոյսը երդիկէն ներս թափանցեց։ Աղօրիքով մայրս աղ կ'աղար, երբ բօթաբերը իւր սպաննուած որդւոյն մահուան գոյժը բերաւ։

59. Քրիստոսի մօտ հիւանդ մը բերին, որոյ ձեռքը դօսացած էր։ Մեր ուսումնարանի մէջ գիշերօթիկ աշակերտներ ալ կան։ Աղասին դօտին կապեց, թուրը կախեց, դուրս վազեց։ Ահա՛, եղբայր, քեզ մի դբօշ, որ իմ ձեռքով գործեցի։ Եօթը զգօն ճանապարհորդներ՝ թեղօշի թօշնած տերեւներու հոհովանին և տօթը արհամարհելով ու իրենց յօգնածութեանը չ'նայելով, թօթափեցին իրենց փռչին և իրենց զօրեղ ոտքերնուն ուժ տալով յառաջ գնացին։ Իմ եղբորորդիս դարբին է։ Նա կրակի մէջ երկաթը կը զօդէ։ Գորտի մի տեսակին դօդօշ կ'ըսեն, իսկ մողէսի մի տեսակին քարաթոթոշ։ Քահանաները այսօր թափորի ելան։ Նոքա լէգէոնի պէս արշաւեցին։ Պարտէզի պատերէն կախուած լօշտակի կակուղ ցօղուններ, վերարկուի մի տեսակին լօդիկ կ'ըսեն, Յի-

մար մարդուն խօսք չ'ես կարող հասկցնել։ Ծանօթիս ծնօտը վիրաւորուեալ է։ Մանուկը ծօղակով թռչուն բռնեց իւր պարտէզին մէջ։

60. Պօղոսը համառօտ նամակով մը իւր սրտի կարօտը յայտնեց եղբօրը։ Աղքատը ոտները կօշիկ չ'ունէր։ Կրօնի ուսուցիչը հօրաքրոջս կարճառօտ պատմեց դասի բովանդակութիւնը։ Առիւծը որջին մէջ պահուրտած էր երբ իւր հօր ձայնով մռնչեց և հօտն ու հօրան, եղն ու հօտաղ սարսափի մէջ ինկան։ Զանգակը կը շօղանջէր, սուրը կը ճօճէր և ժամացոյցի ճօճանակը կը շարժէր։ Մրայօն աղջիկ մ' իւր առաջին ձեռագործը մօրաքրոջը ձօնեց։ Գայլը յօշոտեց մի գառն։ Պօղոս յօժարութեամբ մի յօդուած գրեց։ Կապկի մատներու յօդերը երկար են։ Երկայնամօրուս այծը սիգաճեմ կը պտըտէր։ Այգեպանը յօնքը ժողված կը յօտէր որթոյ փափուկ ոստերը։ Մի բան յօրինած ժամանակդ արթուն եղի՛ր, մի՛ յօրանջեր։ Նախատօնակէն յետոյ երեխան մկրտեցին, քահանան նաբօտը կապեց, անունը նօտը տառերով գրեց տօմարի մէջ և իւր պաշտօնը վերջացուց։ Եկեղեցւոյ մէջ կան ոսկեղօծ պատկերներ որոց վրայ սրիւնած են ոսկեղօծ ծածկոցներ։

61. Պօղոս պարեգօտը հաղաւ և Սօսի հետ լեռները գնաց քօշ որսալու։ Սօսի ծառի սօսափիւնը շատ ախորժեղի է ինձ։ Տօսախի (շիմչիթ) փայտէ՛ ա՛մաններ կը շինեն։ Գիւղացի հարսը՝ քօշն երեսին, ոտքը սօլեր՝ ցօղաթաթախ մարգերէն կանաչեղէն կը քաղէր։ Նօտարները տօնի օրերը իրենց գրասենեակները չ'են բանար։ Շօչափելով կարելի է զանազանեղ առարկայի նօսքն ու թանձրը։ Միւրթար Գօշը զուարճալի առակներ գրած է։ Նաւթին՝ նօթ ալ կ'ըսեն։

62. Արդեօք ուսումնարանէն կուգաք: Մարդկո-
րէն գործած սխալներուդ Աստուած կը ներէ: —
Կարգալ — կարգացող: Ծնել — ծնող — ծնող: Գրել —
գրող — գրող: Գործել — գործօն: Կտրել — կտրօն:

63. Վերոյիշեալ հինգ վարժութեանց (58, 59, 60,
61, 62) մէջէն այբուբենի կարգով զատեցէք բոլոր
ունեցող բառերը և ձեզ համար մի ցանկ կազմեցէք:
Աշխարհաբարի մէջ այդ բառերէն զատ՝ ով գրուող
բառեր հազիւ թէ կը պատահին: Մնացած բոլոր բա-
ռերը — ով կը գրուին:

ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ե ԵՒ Ե ՏԱՌԵՐՈՒ

41. Հայերէն այբուբենի մէջ կան ուրիշ
երկու տառեր որոնք բառերու մէջ հա-
մարեա թէ համանման հնչիւն ունին, թէև
դոցա ուղղագրութիւնը տարբեր է իրարմէ:
Դոքս եւ Ե և Է:

ա. Բառի սկիզբը Ե և Է տառերը կը
պահեն իրենց յատուկ հնչիւնը:

բ. Բառերու վերջը Ե տառը երբեք չի
գործածուիր:

գ. բառերու մէջտեղը Ե և Է միատեսակ
կը հնչուին:

64. Ա. Բ. Հետեւեալ բառերը երկու խումբի բաժ-
նեցէք՝ սկիզբը Ե ունեցողները և սկիզբը կամ վերջը
Ե ունեցողները:

Ես, եղն, եղեւնի, էգ, էակ, երգ, եղեմ, եղ,
էշ, էրէ, էութիւն, եզր, ելնել, եկաւ, եղաւ, եկե-
ղեցի, էջ, էր, էհ, եղբայր, եղեամ, եղեգն: Հայրս
եղեւնի կը կտրէ: Քոյրդ եղինջ կը քաղէ, եղջերուն
խոտ կ'ուտէ, Գայիանէն վերցուց մի եռոտանի:
Վարժառէն եպիսկոպոսին ձեռքը համբուրեց: Հռիփ-
սիմէն եռանդուն աղջիկ է: Մամբէն երեք երգ-
երգեց: Մարգարէին հրամանով երկրի երեսը մանա-
նայով ծածկուեցաւ: Եօթը հոգի կերան մեր եփած
կերակրէն: Երկինքը ամպերով ծածկուեր է:

42. Բառի մէջ Ե կը գործածուի.

ա. Մի քանի որոշ վերջաւորութիւն ու-
նեցող բառերու մէջ:

բ. Այն բառերու մէջ՝ որոնց փոխուած
միջոցին՝ Ե հնչիւնը կամ կը փոխուի կամ կը
կորսուի: — Պարտէզ, պարտիզի. գէզ, գզեւ:

գ. Այն մի քանի բառերու մէջ, ուր Ե
հնչման փոփոխութիւնը համարեալ թէ գոր-
ծածութենէ ինկեր է նոր լեզուի մէջ:

65. Հետեւեալ բառերու մէջ վերջաւորութեանց
տակ գիծ քաշեցէք և այդպիսի վերջաւորութիւն ու-
նեցող բառերու մէջ միշտ Ե տառը գործածեցէք:

Ա. Գինեւէտ, հոտաւէտ, ծաղկաւէտ, մրգաւէտ:

Բ. Քաղապէս, արիապէս, մեծապէս, գրակա-
նապէս, ինձ պէս, քեզ պէս...

Գ. Հացեղէն, քարեղէն, հողեղէն, մանղէն, կա-
նաչեղէն...

Դ. Մարդկօրէն, ինքնօրէն, անօրէն...

Ե. Հայերէն, ֆրանսերէն, տաճկերէն, պարսկերէն, ռուսերէն...

Զ. Թագընկէց, գահընկէց, շանթընկէց...

Է. Զրօրհնէք, եկէք, գնացէք, տարէք, կը տեսնէք...

Ը. Կը գրէր, կը բերէր, կը տանէր, կ'ուտէր, կը խմէր, կը հագնէր...

Թ. Յովհաննէս, Վրթանէս, Արիստակէս...

Ժ. Էմմանուէլ, Իսրայէլ, Արէլ, Նաթանայէլ...

ԺԱ. Կայէն, Ռուբէն, Բաբէլէն, Սուրէն...

66. Վերոյիշեալ տասնումէկ վերջաւորութեանց վրայ օրինակներ գրեցէք ձեր կողմանէ՝ իւրաքանչիւր վերջաւորութեան վրայ երկու կամ երեք օրինակ։ — Գողթան գաւառը գինեւէտ երկիր է։ — Դաշտին մէջ հոտաւէտ ծաղիկներ չառ կան, ևայն։

67. Հետեւեալ բառերը այնպէս մը փոփոխեցէք որ է հնչման տեղ է գրուի։

Ապաւէն—ապաւինել։ Անէծք—անիծել։ Վրէպ—վրիպակ։ Գէջ—գիջանալ։ Լէզ—լիզել։ Գէշ, գէս, գէտ, գէր, գէզ, գէպ, գէտ, գէմք, գէնք, ընդգէմ, ծէս, կէս, հանդէպ, հանդէս, հրկէզ, ձէթ—ձիթենի, մէդ, մէջ, յառաջագէմ, չէկ, չէն, չէջ, պատուէր, նուէր, հրաւէր, պարտեզ, ջրվէժ, սէգ, սէզ, սէր, ստէպ, վէճ, վէմ, վէրք, վէպ, տգէտ, տէգ, տէր, տնօրէն, փոխարէն, քէն։

68. Հետեւեալ խօսքերու մէջ գտէք և ունեցող բառերը և անոնց տակը գիծ քաշեցէք։ — Պատէն կախուած է մի քարտէզ։ Ախտածէտ և աղէտալից մարդիկ եկեղեցին կ'աղօթէին և մեղայ կը գոչէին։ Ծաղիկներու առէջքները բացուեցան։ Աղուէսը իւր որջը մտաւ։ Գէթ ամեն մարդ պարտաճանաչ լինէր։ Ծա-

ռի տերեւները ծածկուեցան գաղպէնով։ Եկեղեցւոյ գմբէթին վրայ նստած էր բուէճը։ Գոմէջը ուժեղ է։ Երէկ մեր տան երէցը մեզ այցելեց։ Թէպէտ թատրոն չեմ երթար բայց այնտեղ ներկայացուածները լսելու հակամէտ եմ։ Ծոյլ տղան իմ աչքիս ստակի մը արժէք չ'ունի։ Զուլհակի սանտրի բռնելէք բէջ կը կոչուի։ Նազարէթը ժապաւէն գնեց։ Եղեւնի ծառէն խէժ կը ծորէ։ Դեղձի ծառն ալ կռէզ ունի։ Առաւօտը կանուխ՝ գիւղացին անտառէն խէչակ կը կտրէր։ Կայէն՝ Արէլի գէմ խէթ ունէր։ Ուղտին մէջքի ուռեցքը՝ կուտկէն կը կոչուի։

69. Կոճղէղաւոր բոյսերը մեծ մասամբ կծու համ ունին։ Դարբինը կը ծեծէ հրաչէկ երկաթը։ Մի հէգ աղջիկ աղքատութեամբ կ'ապրէր։ Հրէան պարէն կը վաճառէր։ Հայրս տանը գիմաց պատնէշ քաշեց։ Ես նարգէս ցանեցի։ Կօշկալարը շրէշ կը գործածէր։ Շահէնը գիշատող թռչուն է։ Զէզոք մարդիկ գլխացաւ չ'են քաշեր։ Ամենքը պէտք է սակաւապէտ լինին։ Ռուբէնը վէգ կը խաղայ։ Այիքները վէտ վէտ կը ծփային։ Սա՝ վէս—պնդագլուխ մարդ է։ Քրիստոնէական օրէնքը բրէական յանցաւորին պատիժ կը սահմանէ։

70. Վերոյիշեալ երեք վարժութեանց մէջէն՝ եւով գրուող բառերը գտեցէք և այբբենական կարգով ձեզ համար ցուցակ մը կազմեցէք։ Բացի այդ բառերէն՝ աշխարհաբար լեզուի մէջ ուրիշ եւով գրուող բառեր հազիւ թէ կը պատահին։

71. Հետեւեալ խօսքերու մէջէն գտէք առարկայն, որպիսութիւնը և գործողութիւնը։ Տեսէք թէ

իւրաքանչիւր բառ քանի՞ վանկ ունի և իւրաքանչիւր վանկի մէջ որո՞նք են ձայնաւոր և որո՞նք՝ բաղաձայն տառերը :

Փոքրիկ Հայկանուշը տեսաւ հայրը : Հայրը բռնով մանր ու փայլուն սերմեր կը ցանէր : Անուշ լեզուն տուն կը շինէ : Կծու լեզուն տուն կը քանդէ : Բարկ քացախը ամանը կը ճաթեցնէ : Կարմիր հաւկիթը Ձատկին կը վայլէ : Աշխատասէր մարդու դրան՝ անթութիւնը չ'մտենար : Մլաւող կատուն՝ մուկ չի բռներ :

Փոքրիկ	Փոքրիկ՝ Հայկանուշի որպիսութիւնը կը ցուցնէ . — ինչպիսի՞ Հայկանուշ : Երկավանկ բառ է : ունի երկու ձայնաւոր — «, է, և երեք բաղաձայն — փ, ք, կ :
Հայկանուշը	Հայկանուշ՝ շնչաւոր առարկայի անուն է : Գործ կատարողն է . — ո՞վ տեսաւ : Բաղմովանկ բառ է : ունի երկու ձայնաւոր — «, շ, երկու երկբարբառ — այ, ա և չորս բաղաձայն — կ, հ, ն, շ :
տեսաւ	Տեսաւ՝ Հայկանուշի գործողութիւնն է . — ի՞նչ ըրաւ Հայկանուշը : Երկավանկ բառ է : ունի երկու ձայնաւոր — ե, ա և երեք բաղաձայն — տ, ս, ւ :
հայրը	Հայրը՝ շնչաւոր առարկայի անուն է : Գործ կատարողը չ'է : Զո՞վ տեսաւ : Երկավանկ բառ է : ունի երկու ձայնաւոր — «, շ, մէկ երկբարբառ — այ և երկու բաղաձայն — հ, ր :

72 . Միւս խօսքերն ալ այս ձեւով լուծեցէք ձեր տետրակին մէջ, իսկ դասագրքէն բերանացի շատ վարժութիւններ :

Անշուշտ ի՞նչ բաներէ կը կազմուի խօսքը : Բառերը ի՞նչ կը ցուցնեն : Ի՞նչ է վանկը : Բառերը վանկերուն նայելով, քանի՞ կարգի կը բաժնուին : Վանկերը ի՞նչ բաներէ կը կազմուին : Տառերը քանի՞ կարգի կը բաժնուին : Որո՞նք են ձայնաւոր կոչուողները : Ինչո՞ւ ձայնաւոր կը կոչուին : Որո՞նք են բաղաձայն կոչուողները : Ինչո՞ւ բաղաձայն կը կոչուին : Թուեցէ՛ք բաղաձայն տառերը : Որո՞նք երկբարբառ կը կոչուին, քանի՞ հատ են և ի՞նչ տառերէ կը կազմուին : Վանկ կազմելու համար ի՞նչ հնչիւն անպատճառ պէտք է : Ո՞ր հնչիւնները կարող են լինել կամ չ'լինել : Գրելու ժամանակ հնչիւնները ինչո՞վ կը նշանակուին : Որո՞նք են աւելի բազմաթիւ, հնչիւններն թէ տառերն : Ի՞նչ հնչիւններ գիտէք որոց համար երկու տառ կը գործածուի : Տողադարձի ժամանակ ի՞նչ ընդհանուր կանոն պիտի պահպանուի : Քանի՞ գլխաւոր գործածութիւն ունի յ տառը : Ե՞րբ է որ նա իբր բաղաձայն կը կարդացուի, ե՞րբ կիսաձայն և ե՞րբ անձայն կը մնայ : Գ հնչման համար քանի՞ տառ ունինք : Ի՞նչ գործածութիւն ունին և տառերը : « հնչիւնը ի՞նչ տառերէ կը կազմուի և ի՞նչ գործածութիւն ունի : Ի՞նչ հնչիւնը ի՞նչ տառերէ կը կազմուի և ի՞նչ գործածութիւն ունի : Բառին սկիզբը և վերջը ի՞նչ գործածութիւն ունին « և օ տառերը : Իսկ բառին մէջտեղը, օ ունեցող բառերը բաղմովան են թէ սակաւաթիւ : Ե և է տառերը բառի սկիզբը, բառի վերջը և բառի մէջտեղերը ի՞նչպէս կը հնչուին : Բառի մէջտեղ է տառը քանի՞ կանոններու կ'ենթարկի : Ե-ով գրուող բառերու աղիւսակը : Թուեցէ՛ք բոլոր տառերը այբուբենական կարգով :

ԲԱՌԵՐՈՒ ԿԱՊՍԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Ե Ն Թ Ա Կ Ա Յ

73. Հաւել Եւթեյա: — Այս խօսքին մէջ մենք հաւել վրայ կը խօսինք: Օրը Զաւեյա: — Այս տեղ խօսքը օրոշման վրայ է:

Հետեւեալ օրինակներու մէջ գծով նշանակեցէք թէ որո՞յ կամ ի՞նչ բանի վրայ կը խօսուի: — Խոտը կը կանաչնայ: Արեւը կը փայլի: Ծիծառը գարնան հետ դէպի մեզ կը թռչի: Ահա՛ ծագեցաւ արեգակը: Ահա՛ ծագեցաւ մանուշակը: Մեղուն թողուց իւր փեթակը: Արշալոյսը շուտ բացուեցաւ: Քրիստոս յարեաւ: Առունները խոխոջացին: Ծառերը բողբոջեցին: Դաշտը սիրուն զարդարուեցաւ: Գեղեցիկ դարունը եկաւ: Ստեղծողն իւր առատ ձեռքը բացաւ և արտերը ու անտառները հարստացուց: Դաշտի ծաղիկները ցօղով ծածկուեցան: Տաւար ու ոչխար արօտը ելան: Թանձր մէգերը երկրէս հեռացան: Ամեն կենդանիները դաշտը լեցուեցան:

Ձուկը կը լողայ: Թռչունը կը թռչի: Ծառերը կը ծաղկին: Գարունը կ'սկսի: Ձիւները կը հալին: Ամառը կը հասնի: Արտերը կը հասունանան: Աշունը կը մտնայ: Ծառերը լաւ պտուղ կուտան:

74. Երեւոյնք Էւթեյ հոգ: — Այստեղ երկրագործի մասին կը խօսուի: Կ'ըսենք թէ «Վ վարեց հողը: Ձիւրը Զովը յէն Գէ Կաւ: Այստեղ խօսքը ձկնորսի վրայ է, ըսել կ'ուզենք թէ «Վ է ձգողը:

Ձուրը կը հոսի: — Այստեղ խօսքերնիս ջրին վրայ է. ըսել կ'ուզենք թէ ի՞նչ է որ կը հոսի: Գետը կը հոսի:

Այստեղ խօսքերնիս գետի վրայ է, ըսել կ'ուզենք թէ ի՞նչ է որ կը սառի:

Վերոյիշեալ (73 թիւ) օրինակներու մէջ գտէք այն առարկաները որոց վրայ է խօսքերնիս և իւրաքանչիւրին համապատասխանող հարցումներ դրէք:

43. Այն առարկայն որուն վրայ կը խօսինք՝ Երեւոյնք կը կոչուի:

ա. Ենթակայն գլխաւոր առարկայն է, որուն վրայ կը խօսինք:

բ. Ենթակայն գործ կատարող առարկայն է, որուն վրայ կը խօսինք:

գ. Ենթակայն կ'որոշուի «Վ և ի՞նչ հարցումներով:

դ. Ո՞չ հարցականը շնչաւոր առարկայներուն յատուկ է:

ե. Ի՞նչ հարցականը անշունչ առարկայներուն յատուկ է:

75. Հետեւեալ օրինակներու մէջ գտէք ենթակայն և անոր համապատասխանող հարցումը: — Սպիտակ ձիւնը ծածկեց երկիրը: Ծառը մերկացաւ: Առուն սառեցաւ: Ալեւոր ձմեռը բարկացաւ: Թրուշունները հեռացան դէպի տաք երկրներ: Ծնճողուն իւր գործը սկսաւ: Կարմիր արեւը երկինք բարձրացաւ: Եղբայրն ուսումնարանէն տուն եկաւ: Փոքրիկ քոյրը հարցումներ բրաւ: Եղբայրը պատմեց բոլորը: Ուսուցիչը կը նստի աթոռի վրայ: Դասատան մէջ գրատախտակ կայ: Աշակերտներու առջեւ դրուած են քարետախտակներ: Ուսուցիչը կ'ուսուցանէ: Աշակերտները կ'ուսանին: Կանոնը կտրեցաւ: Պատը քանդեցաւ: Տունը շինուած է:

Ս Տ Ո Ր Ո Գ Ր Ե Ա Ն

76. Աշակերտը ինչ էրէր : — Այս խօսքին մէջ ենթակայն աշակերտն է : Ենթակայի մասին կ'ըսուի թէ նա ինչ էրէր — ինչ էրէր : Կը ինչէր բառը աշակերտին բնութիւնը կը ցուցնէ :

Մանուկները ինչ էրէր : — Այս խօսքին մէջ ենթակայն մանուկներն են : Մանուկներու համար կ'ըսուի թէ՛ ինչ էրէր — կը խաղային : Կը ինչէր բառը կը ցուցնէ ենթակային բնութիւնը և բնութիւնը :

77. Հետեւեալ օրինակներու մէջ գտէք ենթակայն և այն բառը որ կը ցուցնէ անոր բնութիւնը : Գործողութիւն ցուցնող բառին տակը գիծ քաշեցէք :

Սոխակը կ'երգէ : Ծիծեռնակը կը ճռռռողէ : Գորտը կը կրկնայ : Ամառը մանուկները դաշտ գացին մորի քաղելու : Երկրագործը երկիրը վարեց : Խոտը հաւաքեցին հնձողները : Մշակը բանելու կ'երթայ : Գիւղացին էսլը կը կասէ : Զաղացպանը կ'աղայ աղունը : Հացթուխը կը թխէ հացը : Կօշկակարը կօշիկներ կը կարէ : Աշակերտները առաւօտուն ուսումնարան կ'աջին : Մանուկները կը սովորին իրենց դասերը :

78. Ծառը խոտերէն : — Այս խօսքին մէջ ծառը ենթակայ է : Ծառին համար չ'ըսուի թէ նա ինչ էրէր, ինչ գործեց : այլ թէ անոր ինչ էրէր, ինչ պատկերացաւ — մերկացաւ :

Փայտը կտրեցաւ : — Այս խօսքին մէջ ենթակայն փայտն է : Փայտին համար ըսուած է թէ անոր ինչ պատահեցաւ, ուրիշները ինչ ըրին անոր : Կտրուեցաւ բառը կը ցուցնէ թէ՛ փայտին ինչ էրէր, ինչ պատկերացաւ :

79. Հետեւեալ օրինակներու մէջ գտէք ենթակայն և ինչ որ ենթակայի մասին ըսուած է, այն բառը որ կը ցուցնէ թէ ենթակային ինչ է պատահեր, ինչ է հանդիպեր, — Գետերը կը սառնին : Դաշտերը ծաղիկներով կը լեցունին : Ծովը քամիէն ալեկոծուեցաւ : Երկիրը ձիւնով ծածկուեցաւ : Արճիճը կրակի մէջ հալեցաւ : Օրը տաքցաւ : Հունձը վերջացաւ : Թեւը կը կտրուի : Խոտը կը հնձուի : Զուրը կը խմուի : Հացը կ'ուտուի : Զգեստները կը մաշին : Տները կը շինուին :

Թռչունը իրեն համար բոյն կը շինէ : Բոյնը կը շինուի թռչունէն : Ծիծեռնակը կտուցով խոտ բերաւ : Յինը յափշտակեց հաւի ձագը : Վառեակը յափը տակուեցաւ ցինէն : Մայրս շողիացուց ջուրը : Զուրը շոգիացաւ ջերմութենէն :

80. Մերը քաղցր է : — Այս խօսքին մէջ ենթակայն մերն է : Ենթակայի համար չ'ըսուի թէ ինչ ըրաւ կամ թէ ինչ պատահեցաւ անոր, այլ կ'ըսէ թէ քաղցր է : Քաղցր է բառը կը ցուցնէ թէ մերը ինչ էրէր :

Ապակին Լափանցիկ է : — Այս խօսքին մէջ ենթակայն ապակին է : ապակիի մասին կ'ըսուի թէ նա թափանցիկ է : Թափանցիկ է՝ կը ցուցնէ թէ ապակին ինչ էրէր :

81. Հետեւեալ օրինակներու մէջ գտէք ենթակայն և այն բառը որ ենթակայի համար ըսուած է, և թէ ինչ կը նշանակէ :

Քացախը թթու է : Լեղին դառն է : Աշխատանքը ծանր է : Բարձր փափուկ է : Ծովը խոր է : Ծառը բարձր է : Զմեռը՝ գիշերները երկար են : Ամառուան գիշերները կարճ են : Աշակերտը ծոյլ է : Աշակերտը ծուլացաւ : Աշակերտը աշխոյժ է : Աշակերտը պատրաստեց իւր դասերը : Մայրս պառաւ է : Մայրս կը պառաւնայ : Մայրս գնաց եկեղեցի : Լուսինը պայ-

ծառ է։ Լուսինը կ'աղօտանայ։ Լուսինը լուսաւորեց
երկիրը։ Ամպերը թանձր են։ Ամպերը թանձրացան։
Ամպերը անձրեւեցին։ Մեղուն աշխատասէր է։ Մե-
ղուն թուլացաւ տաք գոլորշիէն։ Մեղուն արթնցաւ
ու թռաւ-գնաց դաշտը։

82. Խնձորը պտուղ է։ — Այս խօսքին մէջ խնձորը
ենթակայ է։ Ենթակայի համար կ'ըսուի որ նա պտուղ
է։ պտուղ բառը չ'ցուցնէր թէ՛ ենթակայի ինչ կ'ընէ,
չ'ցուցնէր թէ ենթակային ինչ կը պատահի կամ նա
ինչպէս է, այլ կը ցուցնէ թէ խնձորը է՛նչ է, ինչ
բան է։

Գիրքը դասատան վերաբերեալ առարկայ է։ —
Այս խօսքի մէջ գիրքը ենթակայ է։ Գրքին համար
ըսուած է թէ՛ նա առարկայ է։ Առարկայ բառը կը
ցուցնէ թէ գիրքը է՛նչ է, ինչ բան է։

83. Հետեւեալ օրինակներու մէջ գտէք ենթա-
կայն, և բացատրեցէք թէ ենթակային համար ինչ է
ըսուած, և այդ ըսուածը ինչ կը նշանակէ։ — Կովը
ընտանի կենդանի է։ Գայլը գաղան է։ Ծիծեռնակը
թռչուն է։ Գեղարքունին տեսակ մը ձուկ է։ Մա-
նուշակը ծաղիկ է։ Անանուխը խոտ է։ Խոտը բոյս է։
Երկաթը հանք է։ Զուրը ըմպելիք է։ Հացն ուտելիք
է։ Յորենը հացի բոյսի պտուղն է։ Յորենը օգտակար
է։ Յորենը կը չորնայ։ Յորենը կը բուսնի։ Աշակերտը
մարդ է։ Աշակերտը փոքր է։ Աշակերտը հիւանդա-
ցաւ։ Աշակերտը գրեց դատը։ Ձին անասուն է։ Ձին
ուժեղ է։ Ձին բեռ կը կրէ։ Ձին սատակեցաւ։ Հայրս
մարդ է։ Հայրս բարի է։ Հայրս ինձ նեղացաւ։
Հայրս ինձ ներեց։ Ծառը բոյս է։ Ծառը պտուղ է
տուեր։ Ծառը կը կտրեն։

44. Այն բառը՝ որ կը ցուցնէ առաջին՝
թէ ենթակայն կամ առարկայն ինչ կ'ընէ,
երկրորդ՝ թէ իրեն ինչ կը պատահի, եր-
րորդ՝ թէ նա ինչպէս է և չորրորդ՝ թէ նա
ինչ է, կը կոչուի «որոշիչ»։

Ուրեմն ստորագրեւորները չորս տեսակ կը
լինին։

ա. Ենթակայի ըրածը կամ գործածը
ցուցնող։

բ. Ենթակայի պատահածը, հանդիպածը
ցուցնող։

գ. Ենթակայի ինչպէս լինելը ցուցնող։

դ. Ենթակայի ինչ լինելը ցուցնող։

Կարճ ըսելով՝ ենթակայի մասին պատմածը կը կոչուի
«որոշիչ»։

Ենթակայն գտնելու համար պէտք է ստո-
րագրեալին հարցնել, իսկ ստորագրեալը գըտ-
նելու համար՝ ենթակային։

84. Հետեւեալ օրինակներու մէջ գտէք ենթա-
կան և ստորագրեալը, և տեսէք թէ ինչ հարցմանց
կը պատասխանեն։ — Թռչունը նստած էր վանդակի
մէջ։ Մարդ մը վանդակէն արձակեց թռչունը։ Թռ-
չունը ուրախ երգ երգեց։ Թռչունը գեղեցիկ էր։
Թռչունը արտուտիկ էր։ Գարունը սկսաւ։ Գարունը
մեղմ է։ Գարունը տարւոյն գեղեցիկ եղանակն է։
Տաք ամառն եկաւ։ Մարդկանց գործերը բազմացան։

Աշունը անձրեւային էր։ Աշնան թռչունները հեռու երկիրներ կ'երթան։

Մենք արժանացանք ուրախ մայիսին։

Ծառեր, ծաղիկներ ողջ կանաչեցին։

Կապոյտ երկընքիդ փոքրիկ ամպերը

Ուրախ ու զուարթ առաջ վազեցին։

45. Ենթակայն և ստորոգրեալը ամբողջ իմաստ մը կը յայտնեն։ Իմաստին ամբողջութեանը կ'ըսուի նախադասութիւն։

Ենթակայն և ստորոգրեալը՝ նախադասութեան անդամներն են*)։

Իւրաքանչիւր նախադասութեանէ յետոյ կը դրուի ստորակէտ կամ վերջակէտ։

Ստորակէտը կը դրուի երբ մի նախադասութիւն՝ յետագայ նախադասութեան մաս կը կազմէ։

Վերջակէտ կը դրուի երբ նախադասութիւնը կապ չ'ունի մերձակայ նախադասութեան հետ և անոր մասը չ'կազմեր։

*) Կրնայ պատահիլ այնպիսի նախադասութիւն մը, որուն մէջ թէև ենթակայն դրուած չ'է, բայց հարցումով կամ առանց հարցման նոյն իսկ որոշ կը հասկցուի թէ ո՞րն է ենթակայն։ (Կ'երթամ։ Հնձեց։ Երգեցիր)։

Բայց երբեմն ալ կը պատահի և այնպիսի նախադասութիւն մը, որուն մէջ ենթակայն չ'կայ, և հարցումով ալ որոշ չ'իմացուիր թէ ո՞րն է ենթակայն։ (Յուրտ է)։

Նախադասութիւնը միշտ գլխագիրով պէտք է սկսիլ։ Վերջակէտէն հտքն ալ նոր նախադասութիւնը գլխագիրով կ'սկսուի։

85. Գտէք ենթակայն և ստորոգրեալը։ — Մարդը կը պտըտի։ Ձուկը՝ կը լողայ։ Մարդն ալ կը լողայ։ Թռչունները կը թռչին։ Գորտերը կը ցատկեն։ Օձերը կը սողան։ Արեւը լոյս կուտայ։ Աքաղաղը կը կանչէ։ Ճրագը կը վառի։ Աչքը մարմնոյ ճրագն է։ Գեղեցկապէս կը փայլին աստղերը։ Ուրախ կը թռչտի թռչունիկը։ Առաւօտը օրուան մասն է։ Առաւօտը մարդիկ կը լուսացուն։

86. Հետեւեալ զոյգ բառերէն նախադասութիւններ կազմեցէ՛ք։ — Ժամկոչ — զանգահարել։ Երգողներ — երգել։ Հաւատացեալներ — աղօթել։ Դերձակ — ձեւել։ Ըլացարար — լուալ։ Խոհարար — եփել։ առեւտրական — վաճառել։ Երկրագործ — վարել։ զինւոր — պատերազմիլ։ քամին — փչել։ կայծակ — փայլատակել։ տերեւներ — թափիլ։ գետեր — սառիլ։ ամպ — որոտալ։ թռչուններ — թռչիլ։ հայր — հոգալ։ մայր — խնամել։ քոյր — սիրել։ աշակերտ — կարդալ։

87. Հետեւեալ նախադասութիւնները բաժնեցէք իրարմէ վերջակէտով և գլխագիրներ դրէ՛ք։ — Արեւակը կը տաքցնէ անձրեւ կուգայ ձիւնը կը հալի սառույցն ալ կը հալի գետերը կը մեծնան ջրերը կը յորդանան ծառերը կը կանաչին թռչունները կը վերադառնան ամպը կ'որոտայ խնձորենին կը ծաղկի տաքերը կ'սկսին օրերը կ'երկարին արտերը կը հասունան խոտերը կը հնձուին։

88. Հետեւեալ նախադասութիւնները բաժնեցէք իրարմէ ստորակէտներով և վերջակէտներով։ Գլխա-

գիրները դրէք: — Աշակերտը ուսումնարան գնաց որպէսզի դասերը սովորի նա տուն կ'երթայ իսկ ես տունէն կուգամ գիւղացին վերադարձաւ հանդէն որ եղները տանի դու տեսա՞ր այն թռչունը որ գեղեցիկ կ'երգէր տեսայ մարդ մը որոյ ճակտէն քրտինքը կաթիլ կաթիլ կը թափէր ուղտը կ'ուտէ ինչ որ կը ճանկէ ով որ իւր հայրը ու մայրը կը պատուէ Աստուած ալ անոր գործերուն յաջողութիւն կ'ուտայ ինչ որ վարժապետը դաս տուեր էր բոլորը սովորեցայ ուր որ ջուր չ'կայ այնտեղ չ'կրնար խոտ բուսիլ երբ կը լուսնայ աշխատասէր մարդիկ գործի կ'երթան հազիւ թէ կը մթնայ հաւերը կը թառին ինչ որ կ'ըսես ա՛յն կը լսես ինչ որ կ'աշխատիս ա՛յն կ'ուտես հացի կտրածը թուրը չէ կարող կտրել թրի կտրածը կ'ողջնայ լեզուի կծածը չ'ողջնար:

89. Կազմեցէք նախադասութիւններ, որոց ստորագրեալը ցուցնէ թէ առարկայն ինչ կ'ընէ, իսկ ենթակայ լինին հետեւեալ անունները: — Դարբինը, ատաղձագործը, ուսուցիչը, աշակերտը, սոխակը, հաւը, աքաղաղը, լուսինը, անձրեւը, արեւը, մոմը, ձկնորսը, որսորդը, ձուկը, շունը, քամին, ծաղիկը, կայծակը, գետը, հովիւը, սայլորդը, քահանան, ձին, կովը, հայրը, մայրը, խոհարարը, վարժապետը:

90. Նախադասութիւններ կազմեցէք, որոց մէջ հետեւեալ բառերը ստորագրեալ լինին: — Կը բզկայ, կը տղայ, կը կրկնայ, կը կարկաչէ, կը մայէ, կը բառայէ, կը խանչէ, կը խրխնջէ, կը փրմուայ, կը կաղկանձէ, կը հաջէ, կ'ուռնայ, կը մռնչէ, կը մլաւէ, կը ճռուողէ, կ'որոտայ, կը փայլատակէ, կը ճայթէ, կը ճարճատէ, կը քանդէ, կը լուծաւորէ, կը ջերմացնէ, կ'այրէ, կ'այրի, կը վառէ, կը վառի, կուլայ, կ'եր-

գէ, կը կարգայ, կ'ուսանի, կ'ուսուցանէ, կը կարէ, կը մաչէ, կը մաչի:

91. Կազմեցէք նախադասութիւններ, որոց ստորագրեալը ցոյց տայ թէ առարկայն ի՞նչ է, իսկ ենթակայ լինին հետեւեալ բառերը: — Վարդ, միս, արիւն, բամբակ, ձիւն, ապակի, քար, քացախ, շաքար, խաղող, ջուր, իւղ, ածելի, կացին, թել, թուղթ, պողպատ, ոսկի, արծաթ, մանուկ, հաց, փայտ, օձ, գետ, մանգաղ, գարուն, ամառ, աշուն, ձմեռ:

92. Կազմեցէք նախադասութիւններ, որոնց մէջ հետեւեալ բառերը ստորագրեալ լինին: — Կանաչ է, կարմիր է, ուրախ է, տխուր է, մանր է, խոշոր է, ֆրասակար է, օգտակար է, պիտանի է, անպիտան է, աշխատասէր է, ծոյլ է, դժուար է, դիւրին է, փայլուն է, տոգոյն է, պինդ է, փափուկ է, կարծր է, դիւրաբեկ է, հեղուկ է, թանձր է, թափանցիկ է, անթափանց է, բարակ է, հաստ է, կարճ է, երկար է, նեղ է, լայն է, բարձր է, ցած է, ծուռ է, ուղիղ է:

93. Կազմեցէք նախադասութիւններ, որոց ստորագրեալը ցոյց տայ թէ առարկայն ի՞նչ է, իսկ հետեւեալ բառերը ենթակայ լինին: — Ուռենին, տանձենին, յունվարը, մայիսը, գարունը, գետը, նապաստակը, գորտը, կաղինը, բագը, շունը, արջը, ձեռքերը, ոտքերը, դաստակը, մատները, գլուխը, դէմքը, մեղուն, թիթեռը, բրինձը, գնդակը, գրիչը, գիրքը, սեղանը, արօրը, աթոռը, հացը, ջուրը, հինգշաբթին:

94. Հետեւեալ նախադասութիւնները լուծեցէք, ենթակային և ստորագրեալին հարցմունքներ ընելով: —

Ծաղիկները թառամեցան (ի՞նչ բաները թառամեցան—ծաղիկները՝ ծաղիկները ենթակայ : Ծաղիկները ի՞նչ եղան—թառամեցան՝ թառամեցան ստորոգրեալ) : Խոտերը կանաչացան : Ծառերը ծաղկեցան : Թռչունները թռան : Անտառը մերկացաւ : Գետինը սառեցաւ : Զիւնը կը հալի : Արշակը կ'երգէ : Մինասը կը գրէ : Ռուբէնը կը խաղայ : Հայկը կ'աշխատի : Արմենակը քաջ է : Արամը ուսումնասէր է : Արան գեղեցիկ է : Նապաստակը երկչոտ է : Գետինը պինդ է : Գետը խոր է : Կաղամբը բանջար է : Ծիծեռնակը թռչուն է : Տունը շէնք է : Ալեքսանդր աշխարհակալի անուն է : Արուսեակ աղջկան անուն է : Անիւր սայլակի մասն է : Սեղանը կարասի է : Ապրիլ գարնանային ամիս է : Յուլիս ամառնային ամիս է : Հոկտեմբեր աշնանային ամիս է : Յունվար ձմեռնային ամիս է :

Պ Ա Ր Զ Ա Բ Ա Ն Ո Ղ Բ Ա Ռ Ե Ր

Գարնանային գեղեցիկ օրերը սկսան : — Այս նախադասութեան մէջ բարնային բառը կը ցուցնէ թէ՛ ո՞ր օրերը սկսան : Գեղեցիկ բառը կը ցուցնէ թէ ինչպիսի՞ օրեր սկսան : Գարնանային և գեղեցիկ բառերը դրուած են օրի բառի համար :

95. Հետեւեալ նախադասութեանց մէջ գտէք թէ նոտր գրած բառերը ի՞նչ բաներու կը վերաբերին և ո՞ր բառի համար դրուած են : — Յոսի գիշերն անցաւ : Պայծառ առաւօտը բացուեցաւ : Գեղեցիկ թրուշունները արթնցան : Կանաչ դաշտը խալալ ցօղով ծածկուեցաւ : Ընթացիկ կենդանիները արօտ ելան : Վայրենի գազանները իրենց բոյները ստան : Հարուստ ա-

մառն անցաւ : Խոնարհ աշունը սկսաւ : Սպիտակ ձիւնը ծածկեց սարերն ու ձորերը : — Պայծառ աստղերը կը փայլէին երկինքը : — Աւազն աշակերտը կարդաց դասը : Վերջին նստարանին վրայ նստած են հինգ աշակերտ : Երեւ ճամբորդներ միատեղ կ'երթային : — Սեւեւի պատերը բարձր են : Եկեղեցւոյ գմբեթը գեղեցիկ է : Զեռ պարանոցը կոր է : Յովհաննէսը վերցուց լուկան : Գեղեցիկ թռչունը կ'երգէ : Երկրորդ թռչունը կ'երգէ : Աւազն թռչունը կ'երգէ :

Զինորսը սառնալով յաւիտ որսաց : — Այս նախադասութեան մէջ յաւիտ կը ցուցնէ թէ ձինորսը ի՞նչ որսաց : Սառնալով բառը կը ցուցնէ թէ ինչ՞ով որսաց : Զինորսը գետն ուռկանով ձուկը որսաց : — Այս նախադասութեան մէջ ալ գետն բառը կը ցուցնէ թէ ուսկի՞ց որսաց : — Զոհը, սառնալով, գետն բառերը դրուած են որսաց բառի համար և ստորոգրեալին կը վերաբերին :

96. Հետեւեալ նախադասութեանց մէջ գտէք թէ նոտր գրած բառերը ի՞նչ կը ցուցնեն, ո՞ր բառի համար դրուած են : — Գիւղացիք յիշու հասցէները կը հազարներ : Ամառը ծառերու պտուղները կը հասունանան : Աշխարհիս աշակերտները կը սովորին երեւոյ Գառնի : Եղբայրը տան մէջ կարգի կը դնէր իւր գործերը : Այսօր հովիւը ծախեց երեւոյ Գառնի գործերը : Երեւ հայրս գնեց Գառնի հարկաւոր բերք : Կոշկակարը շաք կ'աշխատի իւր Գառնի Գառնի : Դարբինը Գառնի Գառնի կը զարնէ Գառնի երկաթին : Դարբինը երկաթին կը շինէ սուր կայքներ : Զոհը ջուրը կը սառնի ցրտին : Ամառը Գառնի ջուրը գոլորշի կը դառնայ : Մարդիկ երեւոյ յիշու կը հաւաքեն երկրի սուր Գառնի : Ստեղծողը Գառնի Գառնի կը վարձատրէ աշխարհաբանները : Փրկիչը կ'օրհնէ բարի Գառնիները :

46. Այն բառերը որոնք ենթակայի կամ ստորոգրեալի համար կը դրուին և անոնց իմաստը կը պարզեն ու կը լրացնեն, կը կոչուին *պարզաբանող բառեր* :

Պարզաբանող բառերը միմիայն ենթակայի և ստորոգրեալի համար չ'են դրուիր, անոնք զիրար ալ կարող են պարզաբանել :

Պարզաբանող բառերէն ոմանք կը դրուին առարկայի համար, իսկ ոմանք գործողութեան համար :

97. Վերոյիշեալ (96) վարժութեան մէջ որոշեցէք թէ պարզաբանող բառերէն որոնք առարկայի համար և որոնք գործողութեան համար դրուած են : Առարկայի և գործողութեան համար դրուած բառերը զատ զատ դասաւորեցէք այն բառերու հետ՝ որոնց համար դրուած են երկու խումբի բաժնելով զանոնք : (Տա՛ դէտքեր : — Կը հաճին յիշել) :

47. ա. Ենթակայն և ստորոգրեալը նախադասութեան *բաղադրանքներն* են :

բ. Պարզաբանող բառերը նախադասութեան երկրորդական անդամներն են :

գ. Առանց ենթակայի և ստորոգրեալի՝ նախադասութիւն չ'կրնար ըլլալ :

դ. Առանց պարզաբանող բառերու՝ նախադասութիւն կրնայ ըլլալ :

98. Հետեւեալ նախադասութեանց մէջ գտէք

պարզաբանող բառերը, ճշդեցէք թէ ի՞նչ հարցումներով կ'որոշուին և ո՞ր բառին կը վերաբերին :

Փոքրիկ Հայկանուշը տեսաւ իւր հայրը : Հայրը փով մանր ու փայլուն սերմեր կը ցանէր : Հայրը սերմերը կը ցանէր վարած հողին մէջ, երկու շաբաթ ետքը այդ հողը ծածկուեցաւ կանաչ և փափուկ մետաքսանման խոտերով : Կանաչը քիչ քիչ բարձրացաւ : Յողուններու գլուխներուն վրայ կապտադոյն ծաղիկներ երեւցան : Երբոր վուշը հասաւ, Հայկանուշի ծնողքը արմատէն փետտեցին հանեցին զայն : Փետտած վուշէն մանր խուրձեր կապեցին : Վուշէն կ'ստանան համեղ ձէթ և պատուական թել : Վուշի թելէն կը գործեն սպիտակ քթան :

Մանուկը պարտէղին մէջ բռնեց սպիտակ թիթեռնիկ մը : — Ծեր մարդ մը իւր պառաւ կնոջ հետ կ'ապրէր : Պառաւը չար կին էր : Ծերը բարի մարդ էր : Երեկոյեան ժամու զանգակը զարկին (որոնք) :

Բարեպաշտ մարդիկը ժամ հրաւիրեցին :

99. Ստորոգրեալին պարզաբանող բառեր տուէք : —
Հնձորները հնձեցին (ի՞նչ) : Ձկնորսները որսացին (ի՞նչ) : Մարդիկ կը հնձեն ցորենը (ինչով, ե՞րբ, ինչպէ՞ս) : Ես փող տուի (ո՞ւմ, ո՞րքան, ե՞րբ) : Պտուղները կը հասնին (ե՞րբ, ինչպէ՞ս, ո՞րքան, ի՞նչ բանի վրայ) : Դարբէնը կը շինէ (ի՞նչ, ինչէ՞, ինչով, ինչպէ՞ս, ինչո՞ւ համար) : Մանուկը գրեց (ի՞նչ, ո՞ւմ, ինչով, ե՞րբ, ո՞րքան ո՞րտեղ, ինչպէ՞ս) : Դիւղացիք կը սերմանեն (ի՞նչ, ինչով, ո՞րքան, ինչպէ՞ս, ո՞րտեղ, ե՞րբ, ինչո՞ւ համար) : Մարդիկ կ'աղօթեն (ո՞րտեղ, ինչպէ՞ս, ո՞րքան, ո՞ւմ) : Ձին կ'ուտէ (ի՞նչ, ո՞րքան, ինչպէ՞ս) :

100. Հետեւեալ նախադասութեանց մէջ առար-

կայներու մօտ աւելցուցէր պարզաբանող բառեր: —
 Զմեռը սկսաւ (ինչպիսի՞ ձմեռ): — Յո՛ւր, ձմեռը ըսկը-
 սաւ(*): Ամառը եկաւ (ինչպիսի՞): Արեւը կը լուսա-
 ւորէ (ինչպիսի՞, ինչպէ՞ս): Աղուէսը կը փորէ (ինչպիսի՞
 աղուէս, ի՞նչ կը փորէ): Նապաստակը վախցաւ (ինչ-
 պիսի՞ նապաստակ, ուսկի՞ց): Մանուշակը բացուե-
 ցաւ (ինչպիսի՞, ե՞րբ): Եղբայրը եկաւ (որո՞ւ եղբայ-
 րը, ինչո՞վ): Պատերը քանդուեցան (ինչի՞ն պատերը,
 ի՞նչ բանէ): Մայրը կարեց (որո՞ւ մայրը, ի՞նչ, որո՞ւ
 համար): Զին կ'արշաւէ (որո՞ւ ձին, ինչպէ՞ս): Ճիւ-
 դերը բարձրացեր են (ի՞նչ բանի ճիւղերը, ո՞րքան):
 Եղբայրս բերաւ (ո՞ր եղբայրս, ի՞նչ, քանի՞ հատ):

101. Հետեւեալ նախադասութիւնները հարցում-
 ներով լուծեցէք: — Վայրի այծը կը պտըտէր բարձրա-
 բերձ լեռան մերկ լանջերուն վրայ: Ներքեւը, լեռան
 ստորոտը կը թափառէր քաղցած գայլ մը: Խորամանկ
 գայլը հրաւիրեց ճարպիկ այծը, որ վար իջնէ և հիւ-
 թալի խոտ ուտէ: Զգուշաւոր այծը ականչ չ'կախեց
 գայլին և մնաց վերը սարահարթին վրայ: — Բարի
 խօսքը տուն կը շինէ: — Անուշ լեզուն օձը ծակէն կը
 հանէ: — Ագռաւի խօսքով Վարդափառին ձիւն չի
 գար: — Կծու քացախը իւր ամանը կը ճայթեցնէ: —
 Բարի անունը աշխարհի ամեն հարստութենէն աւե-
 լի լաւ է: — Կուշտը սովածին մանր կը բրդէ: — Ու-
 բազն իւր կոթը չ'տաշեր: — Ճրագն իւր տակը լոյս
 չ'տար: — Տգէտ մարդու լեզուն երկայն կը լինի: —
 Ստախօսի տունը այրեցաւ, ոչ ոք հաւատաց: — Վատ
 մարդը՝ Զատկին ալ վատ կը լինի: Գարիի հացը՝ ցորեն
 հացի աղքատ եղբայրն է: — Փայտէ ամանով կերա-
 կուր չ'են եփեր:

(*) Առարկայն պարզաբանող բառերը միշտ առարկայէն
 առաջ կը դրուին:

102. Հետեւեալ նախադասութիւնները լուծեցէք
 տակը գրուած օրինակին համաձայն: — Թխադոյն
 կկուն ուրիշ թռչուններու բոյնին մէջ ձու կ'ածէ:
 Մոխրագոյն նապաստակը ցողապատ մարգագետնի
 վրայ հիւթալի խոտ կը փնտռէր: Աշնան ծառերու դեղ-
 նած տերեւները կը թափէ ցուրտ քամին: Զմեռը սպի-
 տակ ձիւնը կը ծածկէ սառած երկրիս երեսը: Թխա-
 թեւ արծիւը իւր բոյնը կը շինէ ամենամեծ կաղնի-
 ներու գագաթը: Գիշերը նրբազգաց ջղջիկը յաջո-
 ղութեամբ կը կոտորէ գիշերային վնասակար միջատ-
 ները: Պնդակազմ հնձոյնները իրենց սուր մանգաղ-
 ներով արագ արագ կը հնձէին աշնան հասունցած
 արտերը:

Թխադոյն	Ա. Ինչպիսի՞ կկուն: — Թխադոյն. պար- զաբանող բառ է ենթակայի համար գրուած:
կկուն	Բ. Ո՞վ կ'ածէ: — Կկուն. կկուն՝ են- թակայ է:
ուրիշ	Գ. Ուրիշ՝ պարզաբանող բառ է՝ թռչ- ուններու համար գրուած:
թռչուն-	Դ. Որո՞նց բոյնին մէջ: — Թռչունե- րու՝ թռչուններու պարզաբանող բառ է՝ բոյնի համար գրուած:
ներու	Ե. Ո՞ւր տեղ: — Բոյնն. մէջ, բոյնին մէջ՝ պարզաբանող բառ է՝ ստորոգըր- եայի համար գրուած:
բոյնին մէջ	Զ. Ի՞նչ կ'ածէ: — Զու, պարզաբա- նող բառ է՝ ստորոգըրեայի համար գրուած:
ձու	Կկուն ի՞նչ կ'ընէ: — Կ'ածէ, կ'ածէ՝ ստորոգըրեալ է:
կ'ածէ	

103. Մի և նոյն ձեռով լուծեցէք հետեւեալները .

Գիւղացին՝ ջրաղացը ցորեն կը տանէր : Պարկը ծակ էր : Քանի մը ցորենի հատիկներ ճամբան թափեցան . Միտերը խմբովին վար իջան և թափուած հատիկները կերան : Արաղաղը տեսաւ զայդ ու վաղեց հալածեց ծիտերը : Միտերը գանգատեցան բազէին : Բազէն իւր օրէնքով դատեց զանոնք . նախ և առաջ արաղաղը պատուեց և յետոյ ծիտերը խղճեց :

Աշունը սկսաւ , ծիծառը թռաւ ,
Անտառն է դատարկ , դաշտը մերկացաւ .
Միայն այնտեղ կայ անսերմ մընացած ,
Տըլխուր ու տրտուժ մի արտ տարածուած :

Կարծես հասկերը միմեանց ականջին ,
« Ինչպէ՛ս կը մըսինք , կըսեն այս ցրտին .
Շատ տխուր բան է գետին խոնարհիլ՝
Եւ հասուն պըտղով հողին թաթխուիլ » :

Ամենայն գիշեր մեղի մօտ կ'իջնեն՝
Անցնող թռչուններն և ըզմեղ կ'ուտեն ,
Գաղանք կը տրորեն , քամին կը ծեծէ .
Ո՞ւր է մեր տէրը , ինչի՞ կըսպասէ :

Մ'հ քամին , նոցա տուաւ սեւ համբաւ
Մահն՝ ձեր տէրը՝ երկրէս վեր առաւ :

Դասագրքէն շատ վարժութիւններ :

Անցեալի Կրօն-Եկեղ : — Նախադասութիւն ըսելով
Ի՞նչ կը հասկնանք : Նախադասութիւն մը ինչէ՞ կը

կազմուի : Ո՞ր անդամները գլխաւոր կը կոչուին : Ո՞րո՞նք երկրորդական կը կոչուին : Ենթակայն ո՞րն է : Ի՞նչ հարցումներով կ'որոշուի ենթակայն : Ո՞րն է ստորագրեալը : Քանի՞ տեսակ կը լինի ստորագրեալը : Ի՞նչ հարցումներով կ'որոշուի նա : Ո՞ր բառերն են որ կը պարզաբանեն : Նախադասութեան ո՞ր անդամներու համար կը գրուին անոնք :

ՎԵՐՉ ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍԻՆ

ՎԵՐՉԱԲԱՆ

Մայրենի Լեզուի Քերականութեան տարերաց սոյն Առաջին Մասն, որ հայ մանկտուոյն երկրորդ տարւոյ սւտողութեան նիւթը պիտի կաղմէ, այս անգամ 'ի լոյս կ'ընծայուի աշխատասիրութեամբ « Բիւզանդեան Գրատան » :

Սոյն ընտիր երկասիրութիւնը որ մեր ռուսահայ քաջածանօթ մանկավարժներէն, արգոյ Պարոն Նիկողայոսի Տէր-Ղեւոնդեանց բաղմամբայ փորձառութեան ծնունդն է, իւր ոճոյն պարզութեանը, կանոնաց ճշդութեանը, մասանց գեղեցիկ դասաւորութեանը, հմտալից և նուրբ դիտողութեանցը և վերջապէս գրքոյկին պատուական պարունակութեանը պատճառաւ, աղգային ընտիր դասագրոց շարքին մէջ ընտրելագոյն տեղի մը գրաւելու կատարեալ իրաւունքն ունի և որոյ վասն վկայեմք :

Այսպիսի օգտակար դասագրքի մը հրատարակութիւնը, յետ մանրակրկիտ քննութեան, յանձնարարած լինելով « Բիւզանդեան Գրատան », այժմ յանձնարարեմք զայն 'ի կարգին՝ հայ դաստիարակաց որ տան զայն 'ի վայելս հայ մանկտուոյն : —

Այս առթիւ աւելորդ չեմք համարիր կրկին խընդ-

րել աղգային լեզուի քրտնաջան մշակներէն որ սոյն դասագրքին պարունակութիւնը խղճի մտօք աշակերտաց աւանդելու ժամանակ, իրենց գրաւոր դիտողութիւնքը՝ եթէ ունին՝ մատենիս զանազան մասանցը վրայ, իբր անձնական փորձառութեան արդիւնք՝ փութան հաղորդել առ « Բիւզանդեան Գրատունը » որ իւր կարգին պիտի հաղորդէ մեզ զայնս, որպէսզի երկրորդ տպագրութեան ձեռնարկուած պահուն այդամին բանացի դիտողութիւնք ամբողջապէս պարունակուած լինին գրքոյկիս մէջ :

ՔՆՆԻՉՔ ԳՐԱՅՍ

ՅԱՆԿ ԳԼԽՈՑ

1.	Յառաջարան հեղինակին	52	Ա.
2.	Առարկայ	7	
3.	Շնչաւոր և անշունչ առարկայներ	9	
4.	Մտաւոր և նիւթական առարկայներ	10	
5.	Առարկային թիւը	12	
6.	Առարկային որպիսութիւնը	13	
7.	Որպիսութեան թիւը	17	
8.	Առարկային գործողութիւնը	18	
9.	Թիւ գործողութեան	22	
10.	Բառ և վանկ	26	
11.	Հնչիւն և տառ	28	
12.	յ տառի գործածութիւնը	30	
13.	վ և յ տառերու գործածութիւնը	35	
14.	Գործածութիւն « և ի» երկրարբառներու	37	
15.	Ուղղագրութիւն « և օ տառերու	39	
16.	Ուղղագրութիւն է և է տառերու	42	
	(Բառերու կապակցութիւնը)		
17.	Ենթակայ	48	
18.	Ստորոգրեալ	50	
19.	Պարզաբանող բառեր	58	
20.	Վերջարան	66	

2015 3135

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0059740

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆԻ ԲԵՐՈՒՄԱՆ ԴՐԱՏԱՆ

1. Արաքսիա—Տրիշին Տիւսար փաշա	744.	15.—
2. Բարսեղյանութիւն զիւնանց . Լըկուֆէ	»	15.—
3. Սեւ Հնդկաստան . Ժիւլ Վէ.ն	»	6.—
4. Ֆէոնանտ—Ալեքսանդր Տիւմա	»	10.—
5. Արաքսիան Դատմութիւն հին ու յառի— Սահակեանց	»	4.—
6. Տարեբք Քերականութեան Մայրենի Լե- զուի (նիւ. Տէր-Ղեւոնդեանց) Մասն Ա.	»	2.—
7. Տարեբք Քերականութեան Մայրենի Լե- զուի (նիւ. Տէր-Ղեւոնդեանց) Մասն Բ.	»	3.—

Բիւզանդեան Գրատունը կը սխալ թոյ ծանուցանել մայրաքաղաքիս և գաւառաց Այս քին փարձարանոց տնոջութեանց ինչպէս և իւր ամեն ատ. յաճախորդաց թէ դպրոցական ամեն տեսակ գրեւ. հայ. թ. արք. և Գռական լեզուով, աշխարհացոյց տախտիկ և ընդհանրապէս դպրոցական ամեն տեսակ պրօպէ (matériel scolaire) լաւագոյն գինով կը մնա սակարարութիւն:

Իւրաքան իւրաքան ըստ անորդ ազրութիւնք, ինչպէս նաև ամեն կարգի յանձնարարութիւնք գրական, դաստիան և գիտական գրոց վրայ կ'ընդունուին և ամենայն արագութեամբ կը գործադրուին: Բիւզանդեան Գրատունն որ 'ի Ղալաթիա, Սեզրոս Խան թիւ 5. բոց է ամեն երեքշաբթի և ուրբաթ, իսկ միւս օրերն՝ առաւօտ և երեկոյ միայն. —